

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty
Güz/Autumn 2020, 7 (2), 1198-1230

NÂSİBÎ KAVRAMI ÜZERİNE TAHLİL VE DEĞERLENDİRME
Analysis And Evaluation on The Concept of Nasibi

Hilmi Kemal ALTUN

Arş. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, kaltun42@hotmail.com; Orcid
No: 0000-0002-3583-5142.

Hakemler / Referees:

Doç. Dr. Zübeyir BULUT / Bolu AİB Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Hasan GÜMÜŞOĞLU / Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 10/07/2020
Kabul Tarihi / Accepted: 01/12/2020
Yayın Tarihi / Published: 30/12/2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 2
Sayfa / Pages: 1198-1230

Atıf / Cite as: Altun, H. Kemal. "Nâsibî Kavramı Üzerine Tahlil ve Değerlendirme" [Analysis And Evaluation on The Concept of Nasibi]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty*, 7/2 (Aralık 2020), 1198-1230. Doi: 10.17859/pauifd.767586

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (2) 2020: 1198-1230
NÂSİBİ KAVRAMI ÜZERİNE TAHLİL VE DEĞERLENDİRME

Hilmi Kemal ALTUN*

Öz

Bu makalenin amacı İslâm düşünce tarihinde bir fırkaya isim olarak verilen Nâsibe kavramını anlam ve delalet yönünden tahlil etmektir. Öncelikle Nâsibe kavramının literatürde Hz. Ali ve taraftarlarına karşı düşmanca tavırlar besleyenleri ifade ettiğini belirtmek lazım. Bu çerçevede söz konusu kavramla ilişkilendirilen grupların mümeyyiz vasıfları ele alınacak, kavramın sözlük anlamından hareketle bu etiketin üzerinde durabileceği grupların kimler olabileceği konusunda mütalaalara yer verilecek, makâlât müelliflerinin değerlendirmeleri eşliğinde bir neticeye ulaşılmaya çalışılacaktır. Ortaya çıkan sonucun şimdiye kadar İslam ümmetinin zihinsel ve sosyal açıdan gelişimine katkı sağlayıp sağlamadığının yanı sıra gelecekte de kar-zarar açısından ne tür sonuçlara neden olacağına yönelik bir fikir teatisinde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kalam, Makâlât, Şîa, Ehl-i sünnet, Nâsibe, Nevâsib.

Analysis And Evaluation on The Concept of Nasibi

Abstract

The purpose of this article is to analyze the concept of Nâsibî, which was given to a sect in the history of Islamic thought, in terms of meaning and signification. First of all, the concept of Nâsibe in the literature should be noted that it expresses those who have hostile attitudes towards Ali and his supporters. Within this framework, distinctive features of those groups that associated with aforesaid concept of "Nâsibî" will be studied in detail therewhile some remarks and opinions will be shared about what groups may be referred to or labelled as such in a literal sense. It will be also discussed that whether that issue so far contributed to social and mental development of Muslim society and what possible results may come along in the sense of profit-loss balance.

Keywords: Kalam, History of Islamic Sects, Shia, Ahl al-Sunnah, Nâsibî, Nevâsib.

Structured Abstract: Considering the analyzes made about the concept "Nâsibe" according to the authors representing the Mu'tazilite and Sunni understanding outside of Shia it was understood that it was used for those who took anger-hostility towards Ali. In this respect it is possible to say that Sunnis adopted a parallel approach with Shia in terms of their stance against those who took such an attitude towards Ali.

According to the Shia scholars, especially the Imâmi ones, anyone who dissents Ahl al-Bayt, primarily Ali and all Imâmî Shia is Nâsibî. However the term "nâsibî" involves much more meaning than being a regular denomination in the thought of Shia. This naming independently brings about a lot of legal and kalam problems and it constitutes plenty of issues related to creed and deed such as blasphamy, being religiously unclean, not performing prayer behind him, cursing in funeral prayer rather than invocation, legitimacy of killing without leaving any trace behind whenever possible, less blood money in return of murdering, marriage being inappropriate. Because, anyone who does not adopt the Imâmî creed which is for them a clear, constant and definite

* Arş. Gör. Dr., Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, kaltun42@hotmail.com; Orcid No: 0000-0002-3583-5142.

necessity in Islam, and who, within this scope, does not accept all Twelve Imam is regarded as if one denied basic religious elements like prayer, fasting, even prophethood and all prophets. A Nāsibī who is evaluated within this context is deprived of the blessing of faith by his/her nature and eternally in hell. So, according to Shia, saying to someone Nāsibī is much more insulting and high accusation than saying him/her blasphemous or polytheist, and being Jewish or Christian is a more adequate situation.

Nevertheless, if there is a group who clearly treats Ali and Ahl al-Bayt as an enemy, swears or declares them an unbeliever making such qualifications for them is understandable. But loving Umar and Abu Bakr is enough to be qualified as Nāsibī. Because, from their point of view, this attitude has been evaluated as to overlook and consent to entrenching the right of Ali. Such a person is described as nāsibi and thus religiously impurer than infidels and polytheists. However, there is no rational and conscientious basis for the association of loving Abu Bakr and Umar with hostility towards Ali. It is clear that such a qualification does not accord with historical realities and is an extremely ideologic claim. Especially in this respect, the existence of differences of thought between the Ahl al-Sunnah and Shia members is remarkable. Although the efforts to resolve these conflicts are occasional, they have always been on the agenda of the leading scholars of the sects. Approximation of the sects (takrībū'l-mezâhib) activities aiming to move the two subjects around the common goals in various platforms is also a step towards this purpose. But it is worth noting that while organizing alliance organizations on the one hand, on the other hand, to accuse their opponents with being nāsibi is the insincerity.

Therefore, the bigger damage of treating Müslims on the side of Ahl al-Sunnah as non-muslim, transforming the issue to the topic of fiqh after the effort to show Sunnis as someone hating Ali and Ahl al-Bayt is for Islam to which they assert their affiliation too. So, the warnings of Ali Shariati is also in this direction.

On the other hand the inclusive and encompassing approach of Ahl al-Sunnah continues today as it has been throughout history. Considering the works written in this context it can be said that because of the commentary differences among sects, no exclusionary discourse is preferred such as the fact that no one can marry the member of the opposition group, eat the cut of the member of the another group and it would be religiously impurer than infidel or polytheist. In this manner, even if some arguments are there it is necessary to take into consideration that they behave in a principal attitude and manner such as that Ahl al-qibla can not be declared as an unbeliever. It will be also discussed that whether that issue so far contributed to social and mental development of Muslim society and what possible results may come along in the sense of profit-loss balance.

Keywords: Kalam, History of Islamic Sects, Shia, Ahl al-Sunnah, Nāsibī, Nevāsīb.

GİRİŞ

İslâmî literatürde mezhep ve fırkaların birtakım özel nitelikleri, benzeşen ya da ayrışan yönleri itibariyle farklı isimlendirmelere maruz kaldıkları bilinmektedir. Bu adlandırmalar söz konusu fırkaların organik veya tarihî bağlarına uygun bir anlam ihtiva edebildiği gibi tam tersine pejoratif maksatlar da taşıyabilir. Vakanın tespit edilmesi ya da grupların kategorize edilmesi açısından birinci türde yapılan bir adlandırmada problem yoktur. Ancak hepsinin aynı masumiyeti haiz olduğunu söylemek zordur. Çoğu kere muarızlar tarafından yapılan ikinci türdeki adlandırmaların tahkir, tezyif ve dışlama maksadıyla yapıldığı söylenebilir. Hz. Ali (ö. 40/461) ve Ehl-i beyt'ine düşman olmak anlamında kullanılan Nāsibe nitelendirmesinin de söz konusu tasnifin ikinci kısmında yer alan türden bir tesmiye

olduğu görülmektedir. Nitekim kavramın sözlük anlamı itibariyle “birilerine karşı olmayı, düşmanlık yapmayı” ihsas etmesi dolayısıyla olsa gerek, hiçbir grup kendisini bu kavramla tesmiyeye hevesli olmamıştır. Buna rağmen kelimenin gerek tekil kipiyle “Nâsibe/Nâsibî; gerekse çoğul kipiyle Nussâb/Nevâsib şeklinde fırka ve şahıslar hakkında kullanımı söz konudur. Dolayısıyla Nâsibî denilince hep “öteki” olarak görülen, tahkir edilen bir grubun/kişinin ya da kişilerin kast edildiği söylenebilir.

Esasında Hz. Ali'ye ve Ehl-i beyt'e düşmanlık besleyenlere karşı, Sünnîlerin ve Şîîlerin aynı kanaatte olduklarını ve ortak paydada buluştuklarını belirtmek gerekir. Her iki zümrenin de sahip olduğu bu hassasiyet belki de iki mezhep arasında önemli bir köprü vazifesi dahi görebilir. Lakin tarihî süreçte bu yönde müspet bir ilişki türü geliştirilememiş, tam tersine tam da bu konu üzerinden derin ayrışmaların köşe taşları dizile gelmiştir. Hâlbuki gerçek anlamda Hz. Aliye karşı bayrak açan, onu tahkîme uymakla tekfir eden Hâricîlerdir. Bu açıdan Nâsibe nitelendirmesine onların muhatap olması kavramın muhtevası itibariyle de bir problem teşkil etmemektedir.

Meselenin muhatapı konumundaki Sünnî ve Şîîlerin yaklaşımına bakıldığında Sünnîlerin Nâsibî kavramına itibar etmedikleri, bunun yerine maksatlarını çoğu kere Hâricî kelimesiyle ifade etmeyi yeğledikleri görülür. Mamafih Nâsibe kavramını Sünnîlerin nasıl kullandıklarının, kavramın gelişimi ve tarihî seyri açısından dikkat çekici bir yönü yoktur. Önemli olan kavramdan Şîa'nın ne anladığıdır. Çünkü kavramı dinamik ve aktif olarak kullanan Şîa mensuplarıdır. Nitekim Şîîlerce Nâsibîlere reddiye tarzında yazılmış pek çok eser ve makalenin yanında yine eserlerinde Nâsibîlerin fikhî/kelâmî pozisyonunu ifade eden onlarca konu başlığı vardır. Dolayısıyla Şîîler arasında kavramın oldukça faal bir şekilde kullanımı söz konusudur. Ancak yazılan eserlerin ve ele alınan/incelenen bu kavramın çok da iyi niyetli bir yaklaşımla tahlil edilmediğini söylemek mümkündür. Bu açıdan Nâsibî kavramının Şîîler arasında aktif bir şekilde (sû-i) istimalinden bahsedilebilir. Zira kavrama yüklenen anlam ve onun üzerine tesis edilen her bir düşüncenin nice kelâmî ve hukukî problemleri beraberinde getireceğini baştan kestirmek güçtür. Buna rağmen Şîî müelliflerin eserlerine bakıldığında kavramın doğrudan düşmanlık temeli üzerine tesis edildiği müşahede edilmektedir. Hatta Şîî müelliflerin Hâricîlerden ziyâde Nâsibîleri muhatap aldığı, onları ciddi anlamda eleştirdikleri ve tekfirci yaklaşımla ötekileştirdikleri görülür. Bu durumda Şîa'nın karşısında olan grubun Nâsibîler olduğunu söylemek mümkündür. Zira ilgili eserler tahlil edilince zihnimizde tebellür eden kanaat de bu yöndedir.

Yukarıda temas edildiği üzere Şîa nezdinde Nâsibe kavramı hem anlam hem de kavramın kullanım alanı açısından genişleyerek devam etmiştir. Kelâm, fıkıh ve tefsire dair Şîî müelliflerin eserlerinde sıklıkla ele alınan bu kavramın anlamı, ilk vaz' olduğu grubu ifade etmekten çok Şîa dışındaki Müslümanların tamamını kapsayacak kadar geniş bir muhtevaya bürünmüştür. Bununla da yetinilmemiş söz konusu kavram çerçevesinde, İslam düşünce tarihinde eşine ender rastlanan bir tutuma da şahit olunmuştur. Şöyle ki, pek çok konu eşliğinde ele alınan kavram fıkıhın temel bir problematiği haline getirilmiştir. Fıkıh mutfağında hazırlanan malzemeyle de Nâsibî

nitelendirmesine muhatap olan Şîa'ya muhalif kim varsa tamamı din dışına itilmiştir. Mesele bu yönüyle bambaşka bir kelâmî hüviyete bürünmüş, sıradan bir fırka tesmiyesiyle başlayan süreç, iman-küfür meselesi haline gelmiştir. Ya da tam tersi olmuş, kelâmî açıdan tekfir edilen bir grup kendisinin fikhî açıdan pek çok konunun öznesi konumunda tartışıldığını fark etmiştir. Böyle bir yetkiye kimin hangi hakla sahip olduğu sorusu müstakil olarak üzerinde durulması gereken bir problemdir. Yalnız Şîa'nın tekfir ithamını içeren bu tesmiyesinin ardından fıkıh bağlamında da din alanının dışına itmeye çalışması meselenin vahametini artırmaktadır.

Bu çalışmamızda söz konusu kavramın sözlük anlamından hareketle Sünnî ve Şîî müelliflerin yaklaşımları tahlil edilmeye çalışılacaktır. Özellikle ifade etmek gerekirse yapılan bu çalışma kesinlikle bir Nâsıbî savunusu değildir. Gerçek anlamda Nâsıbî olarak nitelendirilmeyi hak edenlerin her türlü lanete müstahak oldukları müsellemdir. Lakin kör saplantılar ve ideolojik yaklaşımlarla din alanının daraltılması, Müslümanların birbirlerini ötekileştirerek kendisine meşruiyet alanı açmaya çalışması da aynı derecede kabul edilemez bir tutumdur. Bu yüzden dinî kavramlar üzerinden düşmanlık üretmenin fırkaların taraftarlarını konsolide etmek gibi kısa vadeli pragmatist hesaplarına katkısı olsa da uzun vadede dine ve ümmet bilincine büyük zarar verdiği dikkatlerden kaçmamalıdır.

Temennimiz bu yönde olmakla birlikte vakıa bu durumun tersi yönde cereyan etmiş, fitne tohumları hep atıla gelmiştir. Nâsibe nitelendirmesi de bu tür bir ayrışmanın hikâyesini barındırmaktadır. Kavramı doğru tahlil etmek için konu bağlamında birbirine muhalif çizgide yer alan her iki mezhep müntesiplerinin eserlerine müracaat edilecektir. Bu eserlerde kavram ele alınmış şekline ve hangi bağlamda kullandıklarına temas edilerek kimlerin Nâsıbî olarak nitelendirildiği konusu aydınlatılmaya çalışılacaktır. Ardından Şîa'nın fıkha dair eserlerine bakılarak Nâsıbîler hakkında ulaşılan hükümler ortaya konulacaktır. Zira Şîa'nın özellikle de İmâmiyye kolunu temsil eden fakihlerin eserlerinde Nâsibe konusuna önemli ölçüde dikkat çektikleri, haklarında hususi hükümler tesis etmeye gayret ettikleri görülmektedir. Bu konuda meselenin muhatapı konumunda olan Sünnî fıkıh eserlerine referansta bulunulmayacaktır. Çünkü Sünnî düşünceyi yansıtan eserlere bakıldığında Şîîler de dahil olmak üzere sair kelâmî ekollerle olan ihtilaflar entelektüel mecrada ilerlemiş ayrıca füru fikhın konusu haline dönüştürülmemiştir. Böylece muhalif olan her fırka din dairesinin dışına itilmeyerek daha sağlıklı bir tartışma zemini elde edilmiş, farklılıkların aynı zamanda zenginlik olarak yorumlanabilmesine imkân tanınmıştır. Çalışmamızın konusu Nâsibe kavramı ve

türevleriyle sınırlı tutulmuş, iki mezhep arasındaki başka ihtilaf ve i'tilaf noktalarına zorunlu olmadıkça temas edilmemiştir.

A. Nâsibe Meselesi

Sözlükte “ن ص ب” kökünden türeyen Nâsibe, “birine karşı açık açık kötülük ve düşmanlık beslemek”¹ anlamına gelmektedir. Aynı kökten gelen Nâsibî, istilâhî olarak Hz. Ali'ye,² evlatlarına ve taraftarlarına karşı olan grupların genel adıdır.³ Kelimenin sözlük anlamıyla kavramsal anlamı arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkündür. Nitekim Nâsibî olarak adlandırılan grupların genel özelliği Hz. Ali aleyhine faaliyetlerde yer almış olmalarıdır. Özellikle kendisine Nâsibî denilen bu çeşit grupların daha çok arkaik bir fırka görünümünde olduklarını belirtmekte yarar var. Nâsibe kavramı ise esasında Sünnîlerden çok Şîa'nın üzerinde durduğu ve çokça kullandığı bir kavramdır. Kavramın ortaya çıkışı esas itibarıyla tarihte yaşanmış birtakım olay ve kişilerle ilişkilidir. Fakat yaşanan tarihî süreçte kavramın anlam genişlemesine uğrayarak muhteva değişikliğine maruz kaldığı görülmektedir. Değişen muhtevanın bir taraftan kastedilen mananın bulanıklaşmasına sebebiyet verdiği, diğer taraftan da kendisi dışında olan herkese teşmil etme çabasına girişildiği görülmektedir.

Esasında Hz. Ali'ye karşı olmak denilince akla ilk olarak Hâricî düşünce gelmektedir. Bilindiği üzere Hâricîler, Hz. Ali'nin sırf makam sevdası uğruna Cemel ve Sıffin savaşlarını yaptığını iddia etmişler, bu uğurda binlerce insanın kanının dökülmesine neden olduğu düşüncesiyle onu eleştirmişler, dahası tahkimi kabul etmekle Allah'ın hükmünden ayrıldığı gerekçesiyle de Hz. Ali'ye küfür nispet etmişlerdir.⁴ Bu durumda gerçek anlamda Hz. Aliye karşı siyasî ve itikadî bir duruş sergileyen, ona karşı bayrak açan, taraftarlarına açıkça düşmanlık besleyen bir grup olan Hâricîlerin, Nâsibîler olarak isimlendirilmesinde yukarıda yapılan tanımlama açısından bir problem görünmemektedir. Bu grubun Hâricî olarak adlandırılmasında Şîi ve Sünnî bilginler müttefiklerdir. Ancak Nâsibî kullanımı gündeme geldiğinde durum değişmektedir. Bu aşamada her iki grubun Nâsibî kavramına yüklemiş oldukları

¹ Ebû'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim İbn Manzur, *Lisânu'l- 'Arab*, (Beyrut: Dâr-u Sadır, 1414), 1/761.

² Carullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğâ*, thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd, 1. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998), 2/273-274.

³ Mustafa Öz, “Nâsibe”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/393.

⁴ Ebû Ali el-Cübbâî, *Kitâbü'l-makâlât*, trc. Özkan Şimşek v.dğr. (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019), 176; Abdülkerim Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal*, Müessesetü'l-Halebî, 3 c. (Kahire, t.y.) 115 vd.; Ethem Ruhi Fıglalı, “Hâricîler”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/175-178.

anlamaların detaylı bir şekilde incelenmesi, meselenin vuzuha kavuşması açısından büyük bir önem arz etmektedir

1. Ehl-i sünnet'in ve Şîa'nın Meseleye Yaklaşımı

1.1 Ehl-i Sünnet Açısından Nâsibe

Yukarıda Sünnîlerin bu kavrama çok rağbet etmediklerine işaret edilmişti. Nitekim bu düşünce doğrultusunda telif edilen makâlât türü eserlerde de bu kavrama pek rastlanılmaz. Nâsibe, Nevâsıb ve Nussâb şeklinde kullanılan bu kavramın anlam açısından aralarında küçük farklar olsa da bu kelimeyle kastedilen grubun kimler olduğuna yönelik mezheplerin yaklaşımı birbirinden farklılık arz etmektedir. Sünnî literatürde az da olsa karşılaştığımız yerlerde kavramın daha çok Hz. Ali ve Ehl-i beyt'ine karşı aleni olarak düşmanlık yapanları ifade ettiği görülmektedir. Zemahşerî'nin yapmış olduğu tanım da bu minvaldedir.⁵ Dolayısıyla Şîa'nın dışındaki literatürde Hz. Ali ve Ehl-i beyt'e düşmanlık besleyenlerin Nâsibe/Nussâb olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır.⁶

Söz gelimi Osman el-İrakî, (ö. 642/1245) mezhepler tarihi üzerine yazmış olduğu *Fıraku'l-müfterika beyne ehli'z-zeyğ ve'z-zenâdika* adlı eserinde Hâricîleri Nâsibîler olarak adlandırmaktadır. Yine Hâricîliğin alt kolları olarak bilinen Harûriyye, Acariyye ve Mârikiyye'yi Nâsibîler başlığı altında tasnif etmektedir. Nâsibîlerin mümeyyiz vasfının Râfîzîlerin zıddı bir grup olduğuna işaret etmektedir.⁷ Dolayısıyla İrakî'ye göre Nâsibîlerin belirgin iki özelliği dikkati çekmektedir. Birincisi fikrî açıdan Râfîzîlerin tam karşısında konumlanmış olmalarıdır.⁸ İkincisi ise söz konusu kavramın muhtevasının Hâricîlerle sınırlı olmasıdır. Bunun dışında ümmetin çoğunluğunu temsil ettiğini belirttiği Ehl-i sünnet gruplarla Nâsibe kavramı ve Nâsibîler arasında herhangi bir illiyetten bahsetmemektedir.

Osmanlı dönemi makâlât yazarlarından Mestçizâde (ö. 1150/1737), temel niteliğinin Ehl-i beyt'e küfretmeyi kendilerine adeta dinî bir vecibe gibi görmek olan bu fırkanın ilk defa Hâricîlikle birlikte ortaya çıktığına temas etmektedir. Hâricîlik'ten sonra da Ehl-i beyt'e yönelik düşmanlığın Emevî idarecileri eliyle devam ettiğine temas etmektedir. Ömer b. Abdülaziz'in (ö. 101/720) camilerde irtikâp edilen söz

⁵ Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğâ*, 2/273-274. Kavramın tanımına yer veren Zemahşerî'nin yalnızca Hz. Ali'ye karşı düşmanlık besleyenleri Nâsibî olarak nitelendirmiş olması, Sünnî anlayışın Nâsibî ile ilgili iddialarının tasdiki ve Şîî teolojinin reddi kabilinden önemlidir.

⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l- 'Arab*, 1/761; Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğâ*, 2/273-274; Abdullah b. Osman b. Musa Efendi Mestcizade, *el-Mesalik fi'l-hilafiyat beyne'l-mütekellimin ve'l-hükema*, thk. Seyyit Bağçevan (İstanbul, Beyrut: Dâru Sâdır, 2007). 217.

⁷ Duran Eski, "Bir Mezhepler Tarihi Kaynağı Olarak Fıraku'l-Müfterika", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 11/1 (30 Haziran 2018): 167-168. Krş., Abdullah b. Hasan el-İrakî, *Fıraku'l-müfterika beyne ehli'z-zeyğ ve'z-zenâdika*, ed. Yaşar Kutluay (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1961), 6, 10-11.

⁸ Kezâ İbnü'l-Vezir de Nâsibîleri Râfîzîlerin tam karşısı bir konumda ele almaktadır. Bkz., Ebû Abdillâh İzzüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Alî Yemânî İbnü'l-Vezir, *el-Avâsım ve'l-kavâsım fi'z-zeb an sünneti Ebi'l-Kâsım*, 8/118 .

konusu lanetin her türlüünü kaldırmasına kadar yaşanan süreçte adı geçen bu fitneci grubun varlık gösterdikleri belirtilmektedir.⁹

İbn Teymiyye'ye (ö. 728/1328) göre de Nâsibîler, Hâricîlerdir.¹⁰ Ayrıca Hâricîler dışında Ehl-i beyt'e özellikle de Hz. Ali'ye düşmanlık besleyenler, onu fâsıklıkla itham edenler ve küfrüne hükmedenlerin tamamı Nâsibî olarak adlandırılmaya müstahaktırlar.¹¹ Bu bağlamda İbn Teymiyye'nin, özeldede Emevîlerin Irak valisi olan Haccâc b. Yusuf es-Sekafî (ö. 95/714)¹² gibi Ehl-i beyt düşmanlığıyla öne çıkan isimleri genelde ise Emevîleri Nâsibî olarak nitelendirdiği görülür.¹³

Hulasa Sünnî makâlat türü eserlerde Nâsibe kavramının kullanımına ilişkin şu sonuçlara ulaşılabilir.

a) Hâricîlik ile Nâsibîlik kavramları yer yer birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

b) Nâsibîliğin, Hâricî fırkalardan biri olduğu belirtilmiştir

c) Nâsibe kavramı yerine çoğunlukla Hâricîlik kavramı tercih edilmiştir.

d) Hâricîlerin yanı sıra Ehl-i beyt'e zulmeden, onlara lanet etmeyi mubah sayan Emevî tavrı da Nâsibî olarak nitelendirilmiştir.

e) Sünnîlere göre Nâsibî olmanın en belirgin özelliği, Hz. Ali ve Ehl-i beyt'e karşı olmak, onlara düşmanca bir tavır takınmak ve tıpkı Râfızîlerin Hz. Ebubekir ve Ömer'den teberrî ettikleri gibi kendilerince Hz. Ali'den teberrî etmeyi adeta dinî bir vecibe olarak telakki edenlerdir.

Ancak her ne kadar Nâsibe kavramı Sünnîlerce böyle anlaşılmış olsa da önemli olan bu kavramdan Şîa'nın ne anladığıdır. Çünkü kavramı dinamik ve aktif olarak kullanan Şîa mensuplarıdır. Nitekim Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî (748/1348) kendi asrında Hz. Ali'yi ve taraftarlarını tekfir eden bir Nâsibî görmediğini belirtmektedir.¹⁴ Sosyolojik olarak herhangi bir karşılığı kalmadığı anlaşılan bu kavrama Sünnîlerin yazmış oldukları eserlerde rastlamak zordur. Kavramın geçtiği bir yerde ise mesele Sünnî düşünceyle Nâsibî tavrın birbirinden tamamen farklı olduğu yönündedir. Nitekim Ahmed b. Hanbel'in takipçilerinden İbn Şâhin Osman el-Bağdâdî (ö. 385/996), kendi itikadî çizgisini "Kader, İrcâ, Rafıza, Nâsibe ve i'tizal gibi her türlü bid'at fırkadan uzak olma hali" olarak

⁹ Mestçizâde, *el-Hilafîyyat*, 217

¹⁰ Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. albn Teymiyye, *Minhacü's-sünneti'n-nebeviyye*, thk. Muhammed Reşad Sâlim (Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986), 2/63.

¹¹ Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Minhacü's-sünneti'n-nebeviyye*, thk. Muhammed Reşad Salim, 9 c. (Riyad: Câmiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986). 2/59; 7/339.

¹² İbn Teymiyye, *Minhacü's-sünne*, 4/554.

¹³ İbn Teymiyye, *Minhacü's-sünne*, 4/368; 4/389.

¹⁴ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyer-i a'lâmi'n-nübelâ*, 4/37.

nitelendirmektedir.¹⁵ Keza Mâverâünnahir bölgesi Mâtürîdî-Hanefî âlimlerinden Ebû Şekûr es-Sâlimî (ö. 460/1068'den sonra) Ehl-i sünnet'i kimlerin temsil ettiğini izah ederken "Ehl-i sünnet, Nâsibe ile Râfıza, Cebriyye ile Kaderiyye, Müşebbihe ile Muattıla arasında bulunan ve denge esasına dayanan mutedil bir mezheptir"¹⁶ şeklinde bir tanımlama yapmaktadır. Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere Sünnîler kesinlikle kendilerini Nâsibî olarak nitelendirmekten kaçınmaktadırlar. Ayrıca kelâm, fıkıh ve tefsir türü eserlerinde kavrama yer verme ihtiyacı duymamaktadırlar.

Buna karşın Şîa'nın tefsir, hadis, kelam ve hatta fıkıh literatürüne bakıldığında Nâsibe kavramıyla hali hazırda faal olan bir fraksiyonun kastedildiği anlaşılmaktadır. Bu fraksiyonun İslam'la ilişkisi sorgulanmaya muhtaçtır. Bu nedenle özellikle fikhî hükümler açısından kendilerine Nâsibî denilen grubun necis oldukları, kestiklerinin yenmeyeceği, Yahudi ve Hristiyan'dan daha kötü oldukları gibi ağır tezyife maruz bırakılan grupla tam olarak kimlerin kastedildiğinin tespiti zorunludur. Aksi takdirde kavramın muhtevası net olarak ortaya konulmadığı müddetçe, gerek mezhepler arası gerekse de müellif ile okuyucu arasında maksat ile beyan yönünden sağlıklı bir ilişkinin kurulması mümkün değildir. Tabi bu noktada Şîa'nın takıyye akidesinin göz ardı edilmemesi gerekir. Bilindiği üzere takıyye, Şiîlerce benimsenen ve uygulamaya devam edilen bir esastır. Bu esas çerçevesinde hareket eden Şiî müelliflerin gerçek niyetlerini siyasi ve konjonktürel nedenlerle gizlemelerinin dinî açıdan bir zorunluluk olduğu bilinmektedir.¹⁷

2. Şîa Mezhebine Göre Nâsibîler

2.1. Kavram Olarak Nâsibîlik

Öncelikle şu hususa işaret edilmesi gerekir ki Şîa'nın akidesi doğrultusunda yazılan eserlere bakıldığında Şiî müelliflerin kendileri dışında kalanları genel anlamda ehl-i hilâf olarak kategorize ettikleri görülmektedir.¹⁸ Yani onlar nezdinde İslam ümmeti İmâmiyye Şîası ve ehl-i hilâf olmak üzere temelde ikiye ayrılmaktadır. Ehl-i hilâfın temel özelliği de imâmet akidesini kabul etmemesidir. İmâmet akidesini benimsemeyenler ise İmâmiyye Şîa'sına göre kâfir olup ebedi olarak cehennemde kalacaktır.¹⁹ Bu durumda kendilerinden ayrı gördükleri Nâsibîlere ehl-i hilâf arasında yer verdikleri açıktır. Çünkü yukarıda temas edildiği üzere nâsibe kelimesi, "Hz. Ali ve

¹⁵ Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman el-Bağdâdî İbn Şâhin, *Şerh-u mezahibi ehli's-sünne*, thk. Adil b. Muhammed, 1. Bs (Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1415), 321.

¹⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Ebû Şekûr es-Sâlimî", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), Ek-1: 377. (krş. Ebû Şekûr es-Sâlimî, et-Temhîd fî beyâni't-tevhîd adlı Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap, nr. 525, vr. 160^a)

¹⁷ Seyyid Nurullah b. Şerefüddin el-Mer'âşî et-Tüsterî, *Mesâibü'n-nevâsib fi'r-reddi ala nevâkızı'r-ravâfız* (Kum, İran: Dalile ma, 1426), 1/179; İbn Teymiyye, *Minhacü's-sünne*, 2/63.

¹⁸ Hüseyin b. Muhammed Âl-i Ufûr el-Bahrânî, *el-Mehâsinü'n-nefsâniyye fi ecvibeti'l-mesâili'l-Horasâniyye*, 1. Bs (Dâru'l-Levâbî li't-Tahkîk ve'n-Neşr, 1439), 240.

¹⁹ Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali el-Meclisi, *Biharü'l-envari'l-câmia li-düreri ahbari'l-eimmeti'l-ethar* (Kum: Müessesetu İhyâi'l-Kütübi'l-İslâmiyye, 1388), 8/368-369.

Ehl-i beyt'e karşı düşmanlık besleyenler" demektir. Dolayısıyla Hz. Ali'ye ve soyuna düşman olan birilerinden onun velayetini kabul etmesi zaten beklenemez.

Şiîlerin Nâsibe ile kimleri kastettiklerine gelince Hz. Ali'ye düşmanlık edenleri ifade etmenin yanı sıra kavramın medlûlü daha elastiki bir görünüm arz etmektedir. İlk başta Hz. Ali'ye düşmanlığı ifade eden kavramın muhtevasına zamanla birtakım ilave anlamların yüklenerek Ehl-i beyt'in yanı sıra Şîa'yı da içine alan bir mahiyete büründüğünü görmek mümkündür.²⁰ İlk olarak nerede çıktığı ve kim tarafından kullanıldığı bilinmemekle birlikte kavramın "anlam genişlemesine hangi sosyal-siyasi şartlarda maruz kaldığı" hususu da müstakil bir araştırmanın konusudur.

Yalnız şu kadarını belirtmek lazımdır ki kavramın vaz' oluşu ve ilk muhatapları itibariyle tarihî seyrine bakıldığında ilk olarak Hz. Ali'ye düşmanlık eden ve onu tekfir eden Hâriciler hakkında kullanılmış olması muhtemeldir. Kendisini Şîa'nın tam karşısında konumlandıran Hâricîlerin, Hz. Ali'ye olduğu gibi onun soyuna da düşmanlıklarını sürdürdükleri tarihî bir vakıadır. Bu durumda tanımda da verildiği üzere Nâsibîlerden kast edilen anlamı tam olarak Hâricî zihniyetin karşıladığında şüphe yoktur. Hâricîler'e ilave olarak Ehl-i beyt'e zulüm ve tel'in faaliyetlerinde adı geçen Emevî idarecilerinin de bu kapsamda değerlendirildiği görülmektedir. Nitekim Hâricîlik denilince müşahhas bir örgütlenmeden ziyade mücerret fikir paydaşlığının kastedildiğini görmek mümkündür. Şehristânî'nin Hâricîleri "ister sahâbe ister daha sonraki dönemlerde olsun Müslümanların umumî kabulüne mazhar olmuş adalet sahibi bir imama karşı olan, ona isyan eden herkeştir"²¹ şeklindeki tanımlaması da bu detaya işaret kabildir. Dolayısıyla Şîî bilginlerce de kavramın esas itibariyle bu doğrultuda bir kullanımı söz konusu olmakla birlikte kapsamı bununla sınırlı kalmamıştır. Kavramın muhtevasına ilişkin yapılan birtakım ilavelerle anlamın genişlediğine ve bu anlamı aşan başka yaklaşımlara da şahit olunmaktadır.

²⁰ Şiîlerin Nâsibî kavramını kendileri dışındaki bütün sünîleri kapsayacak şekilde kullanmalarına yönelik İranlı sosyolog Ali Şeriatî'nin tepkisel yaklaşımı dikkat çekicidir. Ona göre Nâsibî kavramının bütün Sünîler için teşmil edilerek kullanılması "Hz. Ali çizgisindeki Şiîliğin ırk temelli Safevî Şiîliğine evrilmesinden sonra ortaya atılmıştır. Bu tavir esasında yekpare olan Muhammedî Sünîliğiyle Ali Şiîliği arasında savaş çıkartmak ve ümmet ruhunu çökertmek için kurulmuş bir tezgâhtır. Meselenin perde arkasında, devam eden Safevî Şîası ile Emevî anlayışa dayalı Sünîliğin savaşı vardır. Bu savaş ise batı kaynaklı olup Müslümanlar ile Siyonistler arasındaki savaştan İslam ümmetini gafil kılmak için çıkarılmıştır. Amaç, Sünî halkın, İslam'ın tehlikesi Şiîliktir, diye korkmasını sağlamak, Şiî halkı da İslam'ın tehlikesi Sünîliktir, diye korkutmaktır!" (Ali Şeriatî, *Ali Şîası Safevî Şîası*, 1. Bs (Ankara: Fecr, 2009), 85-86, 232-233.) Ali Şeriatî, tespitinde isabetli olabilir ancak burada dikkat çekilmek istenilen husus, arzu edilmeyen bu tarafgirane ve dışlayıcı tutumun Sünîlikte olmadığı kadar aktif olarak Şiî kaynaklarda yer alması ve düşmanlığın köpürtülmeye çalışılmasıdır. Bu nedenle Şiîliğin Şeriatî'nin eleştirdiği gibi Safevî etkisi altında kalmaya devam ettiği zahirdir. Sünîliğin ise Emevîlerin özellikle de Şiîlerin tepkisine neden olan Ehl-i beyt karşıtlığını körükleyen uygulamalarını tasvip etmedikleri ve yapılanlara taraftar olanları lanetledikleri bilinmektedir.

²¹ Şehristânî, *el-Milel*, 1/114.

Dolayısıyla Şîî literatürde Nâsîbîlerin karakteristik özelliklerine ilişkin bir tarama yaptığımızda karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır.

Hz. Ali'nin, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'den üstün olduğu anlayışını reddeden, ikisini fazilet ve imamet sıralamasında Hz. Ali'nin önüne geçirenlerdir.²²

Hz. Ali'nin peygamberden sonra halife olma hakkını kabul etmeyenlerdir.²³

Hz. Ali'ye düşmanlık besleyendir.²⁴

Ehl-i beyt'e düşmanlık besleyendir.²⁵

Şîîlere (Ehl-i beyt taraftarlarına) karşı olan herkeştir.²⁶

Hz. Muhammed'in Ehl-i beyt'ine düşmanlık besleyen ve ona karşı olanlara Hâricîler ve bazı Mâverâünnehirliler gibi yardım edenlerdir.²⁷

Dinî gerekçelerle imamların tamamına ya da birisine karşı düşmanlık yapanlardır.²⁸

Yapılan bu nitelendirmelerde kavramın en dar ve en geniş hali görülmektedir. Hz. Ali'ye düşmanlıkla başlayan bu sürecin İmâmiyye Şîâsî'nden nefret etmeyi ihtiva edecek kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Şîâ'nın kavramı oldukça geniş bir zaviyeden ele aldığını, bir anlamda kendisi gibi düşünmeyen bütün hilaf ehlini Nâsîbîler kategorisinde değerlendirdiğini anlamak mümkündür. Nitekim onlara göre Hz. Ali'nin hilafet hakkını savunmayan ve velâyetin kutsiyetini usûlî'dînden kabul etmeyen herkes hidayet yolundan sapmış Nâsîbîlerdir. Bu anlamda onların gözünde Sünnîlerin Hz. Ali'yi tekfir eden Hâricîler'den bir farkları yoktur. Ehl-i beyt'e karşı açıktan düşmanlık yapanla hiç öyle bir düşmanlık davası olmayan arasında da bir fark gözetilmemektedir. Hepsi yoldan çıkmış dalâlet ehli olarak değerlendirilmektedir. Hatta Hz. Ali'ye karşı olanların Hâricîler ve Nâsîbîler olduğuna işaret edilmesine rağmen yukarıda sıralanan maddelerin neredeyse tamamında doğrudan Sünnîlerin hedef alındığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla her ne kadar

²² Nimetullah el-Cezâirî, *el-Envâru'n-nu'mâniyye*, thk. Muhammed Ali el-Kâdî Tabatabâî, 1. Bs (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî el-Matbûât, 2010), 2/268.; Yûsuf b. Ahmed b. İbrâhîm ed-Dirâzî İbn Usfûr el-Bahrânî, *el-Hadâiku'n-nâzıra fi ahkâm'l-ître't-tâhira* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1944), 5/185-187, 24/60; Âl-i Usfûr el-Bahrânî, *Mehâsinü'n-nefsâiniyye*, 240.

²³ Cezâirî, *Envâru'n-nu'mâniyye*, 2/268.

²⁴ Muhammed Hasan en-Necefi, *Cevâhiru'l-keâm fi şerh-i şerâi'l-İslâm* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1434), 6/103; Muhsin el-Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsıb*, 1. Bs (Beyrut: Dâru'l-Hâdi, 1997), 261; Muhammed Tîcânî, *eş-Şîâ hüm ehlü's-sünne* (London: Müessesetü'l-Fecr, t.y.), 79.

²⁵ Necefi, *Cevâhiru'l-keâm*, 6/103; Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsıb*, 261.

²⁶ Nimetullah el-Cezâirî, *el-Envâru'n-nu'mâniyye*, thk. Muhammed Ali el-Kâdî Tabatabâî, 1. (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî el-Matbûât, 2010), 2/267; İbn Usfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 24/60; Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsıb*, 261

²⁷ Cezâirî, *Envâru'n-nu'mâniyye*, 2/267.

²⁸ Âl-i Usfûr el-Bahrânî, *Mehâsinü'n-nefsâiniyye*, 240 vd.; Ayetullah Ruhullah b. Mustafa Humeyni Musevi Humeyni, *Kitâbü't-tahâre*, 1. Bs (Tahran: Müessesetü Tanzîm ve Neşri Âsârî'l-İmâm Humeyni, 1421), 3/457.

Sünnîler Ehl-i beyt'e ya da Hz. Ali'ye düşmanlık yapanlardan teberrî etseler de²⁹ Şîa nezdinde bu savunmanın bir kıymeti harbiyesinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu durumda onların hedefinde Hâricîlerden çok Sünnîlerin olduğu iddiası gündeme gelmektedir. Öte yandan Müslümanlar arasında gerek Hz. Ali'ye gerekse Ehl-i beyt'e karşı düşmanlık ve nefret dilini aktif olarak devam ettiren mezhebî karakterli bir kitlenin varlığından bahsetmek güçtür. Dolayısıyla hicrî ilk asırdan beri devam eden kavganın taraflarından birinin sahnedeki çekilmiş olmasıyla artık Şîiler için Hz. Ali'nin ve Ehl-i beyt'in hakkını savunmalarını gerektirecek bir zaruret olmadığı gibi Nâsibîleri güncel dinî meselelerin malzemesi yapmaya yönelik lüzumun da ortadan kalkmış olması icap eder. Buna rağmen Şîa'nın nâsibe kavramına fıkıh, tefsir ve kelâm gibi ilmî disiplinlerin ana konuları arasında yer vermelerinden ve ısrarla konuyu gündemlerinde tutmalarından, onların kastının -özellikle de İslam tarihine mal olmuş malum isimlere karşı nefret dilinin ortadan kalkmış olması hasebiyle- tarihsel bir grup hüviyetinde olan³⁰ Hâricîler olmadığını anlamak mümkündür.

Söz gelimi Şîa'nın fıkıh ve içtihat alanında başucu eserlerinden biri olarak kabul edilen ve oldukça hacimli bir eser olan *Cevâhiru'l-keâm fî şerh-i şerâi'l-İslâm* adlı eserde Şeyh Muhammed en-Necefî (ö. 1266/1850) Nâsibe kavramına ilişkin bir takım tahliller yapmaktadır. Bu tahlillerin başında Hz. Ali'ye ve onun ehline buğzetmeyi kendisine din (in emri gibi kutsal bir görev) olarak benimseyenlere Nâsibe denildiği belirtilmektedir. Necefî'ye göre bununla kast edilen grup hususi anlamı itibariyle Hâricîlerdir.³¹ Ancak o, kavramın ilk vaz' edilişi itibariyle bu anlamı hâvî olduğunu söyledikten sonra Şîî bilginlerin kavramla kastettiklerinin bizâtihi Hâricîler olmadığına dikkat çekmektedir. Düşüncesini desteklemek için de Câ'fer es-Sâdık'ın seçkin gelen talebeleri arasında gösterilen Abdullah b. Ebî Ya'fûr'dan (ö. 131/749) "Nâsibî Ehl-i beyt'e düşmanlık eden kimsedir"³² sözünü nakletmektedir. Burada Ebî Ya'fûr'un yaşadığı asrın Emevî asrı (M. 661-750) olduğunu belirtmekte yarar var. Dolayısıyla kavramın en başta ifade ettiği "Hz. Ali karşıtlığı" anlamına "Ehl-i beyt'in" de eklendiği görülmektedir. Söz konusu rivayet üzerinden kavramın medlûlüne yönelik bir ilavenin yapıldığı dikkatleri çekmektedir. Ebû Ya'fûr'un gerçekten de

²⁹ İbn Teymiyye, *Minhacü's-sünne*, 3/154.

³⁰ Hâricîlerin tarihsel bir mezhep olarak adlandırılması özellikle Hz. Ali ve Ehl-i beyt'e karşı olumsuz tavırları sürdürme azmini sürdüren etkili bir fırkanın kalmamış olmasıyla alakalıdır. Yoksa gerek nasların zahirini dikkate alarak bedevî İslam anlayışını yeniden canlandıran gerekse de iman-amel ilişkisinde ilk dönem Hâricîliğinin karakteristik tavırlarını sergileyen oluşumlar olagelmıştır. 1700'lü yıllarda Arabistan'da ortaya çıkan Vehhâbilik de itidalden uzak, katı ve hoşgörüsüz tavırları nedeniyle Hâricîlere nispet edilmişlerdir. (bkz. Hasan Gümüsoğlu, *İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi*, 10. Bs (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2018), 277.) Ayrıca günümüzdeki DAESH (İŞİD) gibi sözde İslam menşeli örgütlerin de yine Hâricî zihniyetin aşırı şiddet içeren davranışları, tekfire dayalı dışlayıcı tutumunu sürdürdüğü görülmektedir.

³¹ Muhammed Hasan en-Necefî, *Cevâhiru'l-keâm fî şerh-i şerâi'l-İslâm* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1434), 6/102.

³² Muhammed Hasan en-Necefî, *Cevâhiru'l-keâm*, 6/103.

böyle söyleyip söylemediği bilinmemektedir. Ancak kendisinden sonra gelen Şîî literatürde söz konusu kavramın anlamına ilişkin yapılan değerlendirmelerde ona nispet edilen bu rivayetin sıklıkla kullanıldığı ve belli ölçüde kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Keza Nimetullah el-Cezâirî'nin (ö. 1112/1701) mezhep içerisinde "Nâsibîler, aleni olarak Ehl-i beyt'e düşmanlık yapanlardır"³³ sözünü yaygın kanaat olarak aktarması da³⁴ bu rivayeti doğrular niteliktedir.

Tanımın bu noktadaki uğradığı anlam genişlemesinin politik ve sosyolojik bir gerçeklikle ilişkili olması muhtemeldir. Bilindiği üzere Emevî asrı özellikle Ömer b. Abdülaziz'e (ö. 101/720) gelinceye kadarki süreçte Ehl-i beyt karşıtlığının zirvede olduğu bir asır olmuştur. Bu açıdan Hâricîler dışında Ehl-i beyt'e kimlerin düşmanlık ettiği bilinen bir husustur. Yukarıda da işaret edildiği üzere Sünnî makâlât yazarları meselenin bu yönüne dikkat çekmişler ve söz konusu tavrı sürdüren Emevîleri de Nâsibî olarak nitelendirmişlerdir. Dolayısıyla Şîa'nın Nâsibeden kastı Hâricîler olmadığına göre geriye Emevîlerin kaldığı aşıkârdır. Çünkü onlara göre zaten Ümeyyeoğulları İslam düşmanı bir kabiledir.³⁵ Yalnız bu meselenin bizzat Emevî yöneticilerine ya da Ümeyyeoğullarına hasredilmediği görülmektedir. Nitekim Emevîler tarihin belli bir döneminde hüküm sürdükten sonra Abbâsî ihtilalinin başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte tamamen tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Geriye Endülüs'te kurulan Emevîler kalsa da bu bağlamda onların da Şîîlerin hedefinde olmadığı açıktır.

Hâlbuki Nâsibîlerin gerek tanımı gerekse hükümleri itibariyle Şîî kaynaklara bakıldığında hâl-i hazırda yaşayan bir düşünce ikliminden ve mümessillerinden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Şîî metinlerine göre Nâsibî demek yalnızca Hz. Ali'ye ve onun Ehl-i beyt'ine düşmanlık besleyen demek değildir. Bunun dışında Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in hilafetlerini meşru kabul etmek de Hz. Aliye karşı olmak şeklinde değerlendirilmektedir.³⁶ Diğer bir ifadeyle Nâsibîler, Hz. Ali'nin, Ebubekir ve Hz. Ömer'e üstün olduğu anlayışını reddedenlerdir.³⁷ Bu düşüncüyü savunanlara göre "Ebubekir ve Ömer'i seven ve onları kendilerine dost kabul eden muhakkak ki Ali'ye buğzetmiş demektir. Ona buğzeden de Nâsibîdir."³⁸ Hatta Hz. Ebubekir'i cibt,³⁹ Hz. Ömer'i de tâğut olarak nitelendirmişler, Nâsibî'nin alametini söz konusu iki sahâbenin imametini benimseyenlerle⁴⁰ mestler üzerine meshetmeyi kabul edenler⁴¹ olarak kabul etmişlerdir. Bilindiği üzere Ebû Hanîfe (ö. 150/767), *el-Fıkhü'l-ekber* adlı

³³ Nimetullah el-Cezâirî, *el-Envâru'n-nu'mâniyye*, ed. Muhammed Ali el-Kâdı Tabatabâî, 1. Baskı, I-IV c. (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî el-Matbûât, 2010), 2/267-268.

³⁴ Ayrıca bkz. Necefi, *Cevâhiru'l-keâm*, 6/104.

³⁵ Şeriati, *Ali Şîası Safevî Şîası*, 33-34.

³⁶ İbnü'l-Vezir, *el-Avâsım ve'l-kavâsım*, 4/155.

³⁷ İbn Ufûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 5/185-187.

³⁸ İbnü'l-Vezir, *el-Avâsım ve'l-kavâsım*, 4/155.

³⁹ Ebû Ca'fer Reşîdüddîn Muhammed b. Alî es-Serevî İbn Şehrâşüb (ö. 588/1192), *Mesâlibü'n-nevâsıb*, 1. Bs (Bağdat: Vüzâratü's-Sekâfeti'l-İrâkıyye, 1436), 3/110 vd.

⁴⁰ Âl-i Ufûr el-Bahrânî, *Mehâsinü'n-nefsâiniyye*, 252.

⁴¹ İbn Ufûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 24/59-61.; Âl-i Ufûr el-Bahrânî, *Mehâsinü'n-nefsâiniyye*, 168.

eserinde mestler üzerine mesh etmeyi⁴² Sünnîlerin mümeyyiz vasfı kabilinden zikretmiştir. Zira onlara göre mestler üzerine mesh etmek ancak şiddetli bir zorunluluk ya da takıyye yapmayı gerektiren büyük bir problemle karşı karşıya kalındığı zaman yapılabilir.⁴³ Bu haller dışında çıplak ayağa meshetmenin başka bir hayvanın derisinden imal edilen mest üzerine meshetmekten daha evla olduğunu söylemişlerdir.⁴⁴

Dolayısıyla ilk iki halifenin meşruiyetini savunmak da Nâsıbî olarak nitelendirilmek için yeterlidir. Ayrıca bilindiği üzere onların hedefinde yalnızca ilk iki halife olmamıştır. Hz. Osman'ın da Hz. Ali'nin hakkı olan hilafeti ondan gasp ettiğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle hem Hz. Osman'ı hem de onu destekleyenleri ilk iki halife ve destekçileriyle aynı kategoride ele almışlardır. Buna göre Şîîlerin Hz. Ali dışındaki üç halifenin hilafetini meşru kabul edenleri Nâsıbî olarak adlandırdıklarını söylemek mümkündür. Zira onlara göre Hz. Ali'yi sevmek, diğerlerine buğz etmeyle doğrudan ilişkili olup, onlardan teberrî etmeyen gerçek anlamda Hz. Ali'yle dost olması mümkün değildir. Bu nedenle sâir üç halifeyi meşru ve haklı gören herkesi Hz. Ali'nin uğradığı hak gaspına sessiz kalmakla suçlamışlardır. Onların velayetini Hz. Ali'nin velayetine tercih ettiklerini düşündükleri herkesi Nâsıbî olmakla itham etmişlerdir.⁴⁵

Öyleyse bu yelpazenin içerisinde Hâricîler başta olmak üzere, Hz. Ali'nin hilafet hakkının gasp edildiğini düşünmeyen, on iki imamet akidesini benimsemeyen, diğer halifelerin hilafetini meşru kabul eden herkes yer almaktadır. Bu durumda kavramın muhtevası tarihin bir döneminde yaşanmış ve bitmiş bir düşünceden ve onun mümessillerinden ibaret olmaktan çıkmaktadır. Her ne zaman olursa olsun ilk üç halifenin hilafetini sahih kabul eden herkes aynı zamanda Hz. Ali'nin faziletini ve hilafet hakkını reddettiği varsayılmak suretiyle Nâsıbî olarak kabul edilmektedir. Fakat kavramın muhtevasına yönelik yapılan bu değerlendirme de kavramla kastedilen yegâne anlam olarak yeterli görülmemektedir. Bu durumdan Şîa'ya düşmanlık edenlerin tamamını içine alan bir Nâsıbe tanımına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu ihtiyaca binaen de "kendilerine düşmanlık yapan herkesin Nâsıbî olduğu" savını ileri sürmüşlerdir.

Sözgelimi İmâmiyye Şîa'sına mensup Neceflî âlim Turayhî (ö. 1085/1674) âyet ve hadislerdeki garip kelimelerin beyanına ilişkin yazmış olduğu *Mecmau'l-bahreyn* isimli kapsamlı eserinde Nâsıbe kelimesinin mezhep içerisindeki algısına yönelik önemli izahlarda bulunmaktadır. Genel anlamı itibarıyla Nâsıbe'nin Ehl-i beyt'e ve

⁴² Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ekber* (Mektebetü'l-Furkân, İmârâtü'l-Arabiyye, 1419), 45.

⁴³ İbnü'l-Hür Muhammed b. Hasan b. Ali el-Meşgari Hür el-Amilî, *Vesailü's-Şîa ila tahsili mesaili's-şeria*, thk. Abdürrahim Rabbani Şirazi, 6. Bs (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1983), 1/321. İlgili konunun başlığı şöyledir: "باب عدم جواز المسح على الخفين الا للضرورة" "شديدة أو تقية عظيمة"

⁴⁴ İbn Şehrâşûb (ö. 588/1192), *Mesâlibü'n-nevâsib*, 1/304.

⁴⁵ Meclisî, *Biharü'l-envâr*, 8/370.

onlara tabi olanlara düşmanlık besleyenleri ifade ettiğini⁴⁶ belirten Turayhî'ye göre kavramın kapsamı konusunda ulema ihtilaf etmiştir. Birinci görüşe göre Nâsibe ile kastedilen anlam, “doğrudan Ehl-i beyt’e düşman olanlardır.” İkinci görüş ise “Ehl-i beyt’i savunanlara karşı olan herkes Nâsibîdir” şeklindedir. Ardından Turayhî, bu iki düşünceden ikinci gruptakilerin yaklaşımının daha doğru olduğu kanaatini izhar etmekte, savunduğu bu düşünceyi hadislerle ve Ca’fer es-Sâdık’ın (ö. 148/765) şu beyanına dayandırmaktadır: “Nâsibî, Ehl-i beyt’e düşmanlık eden kimse değildir, çünkü açıkça Allah resulüne ve onun ehli olan bizlere buğzettiğini söyleyen bir kimse bulamazsın. Gerçek Nâsibî, bizi dost edinmeniz ve bizim tarafımızda yer almanız nedeniyle size düşmanlık eden kimsedir.”⁴⁷ Böylelikle Ca’fer es-Sâdık’a dayandırılan söz konusu rivayet üzerinden Nâsibîlerin esasında Şîa’ya karşı olan herkesi içerisine alacak bir kavrama dönüştürüldüğünü söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle Şîa’nın savunduğu düşüncelerin karşısında olan kim varsa hepsinin Nâsibî olduğu şeklinde bir yaklaşım söz konusudur. Ne var ki ifadenin umum olmasının beraberinde bir çeşit belirsizliği barındırdığı ve bu noktada bir muhassise (tahsis edici) ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu belirsizliği gidermek için yukarıda verilen ve umum ifade ettiği için maksadı ifade etmekte belirsizlik gösteren tanımlamalara ilave olarak Şîilerin kimleri Nâsibe olmakla itham ettiklerine bakmak meseleyi tavzihe yardımcı olacaktır.

2.1. Şîilere göre Nâsibîler kimlerdir?

Muasır Şîî müelliflerden Muhsin el-Muallim *en-Nusb ve’n-nevâsib* adlı eserinde Hz. Ebubekir’den günümüze kadar Ehl-i beyt’e ve Şîilere düşmanlık yaptığını iddia ettiği 175 kişilik bir liste yapmıştır. Bunlar içerisinde siyasi tercihi itibariyle Hz. Ali ile farklılaşan sahâbîlerden sonra Emevi idarecileri; Abbasîlerin mihne hadisesinde adı geçmeyen ve hadis ehlini destekledikleri bilinen idarecileri ve bunların yanı sıra Sünnî mezhep imamlarının ismi öne çıkmaktadır. Söz gelimi Hz. Ebubekir,⁴⁸ Hz. Ömer,⁴⁹ Hz. Osman,⁵⁰ Hz. Aişe,⁵¹ Enes b. Mâlik,⁵² Hasan b. Sâbit,⁵³ Zübeyr b. Avvâm,⁵⁴ Sa’id b. El-Müseyyeb,⁵⁵ Sa’d b. Ebî Vakkâs,⁵⁶ Talha b. Ubeydullah,⁵⁷ Ebû Hureyre,⁵⁸ Amr

⁴⁶ Fahreddin b. Muhammed b. Ali en-Necefi et-Turayhi, *Mecma’u’l-bahreyn*, I-III c. (Beyrut: Müessesetü’t-Tarihî’l-Arabî, 2007), 1/403.

⁴⁷ Turayhî, *Mecma’u’l-bahreyn*, 1/403-404; Hüseyin b. Muhammed Âl-i Usfûr el-Bahrânî, *el-Mehâsinü’n-nefsâniyye fi ecvibeti’l-mesâili’l-Horasâniyye*, 1. Bs (Dâru’l-Levâbi’ li’t-Tahkîk ve’n-Neşr, 1439), 251-252; Necefi, *Cevâhiru’l-keâm*, 6/100.

⁴⁸ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 365.

⁴⁹ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 419.

⁵⁰ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 399.

⁵¹ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 337; Humeynî, *Tahâre*, 3/457.

⁵² Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 284.

⁵³ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 308.

⁵⁴ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 317; Humeynî, *Tahâre*, 3/457.

⁵⁵ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 328.

⁵⁶ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 327.

⁵⁷ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 334; Humeynî, *Tahâre*, 3/457.

⁵⁸ Muallim, *en-Nusb ve’n-nevâsib*, 268.

b. Âs,⁵⁹ Ebû Musa el-Eş'arî,⁶⁰ ve Muaviye⁶¹ gibi sahâbelerin yanında; Haccâc b. Yusuf,⁶² Hasan-ı Basrî,⁶³ Abbâsî Halîfesi Mansûr,⁶⁴ Hârûnurreşîd,⁶⁵ Halife Mütevekkile "muhyi's-sünne" lakabını veren ehl-i hadîs uleması,⁶⁶ Ebû Hanîfe,⁶⁷ İmam Evza'î,⁶⁸ İmam Mâlik,⁶⁹ Ahmed b. Hanbel,⁷⁰ İmam Buhârî,⁷¹ Fahreddin er-Râzî,⁷² Gazzâlî⁷³ ve İbn Hacer el-Heytemî⁷⁴ gibi tabînden ve Ehl-i sünnet'in imamlarından daha pek çok kişiyi Nâsibî olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Aynı şekilde onların takipçisi durumunda olan Sünnîlerin de doğrudan bu yaftalamanın muhatabı olduğunda şüphe yoktur. Sayılanların içerisinde olduğu gibi burada ismi geçmeyen Emevî-Abbâsî halife ve valilerinden özellikle Hâricîlerle mücadele eden pek çok isme Nâsibîler arasında yer verilmesini anlamlandırmak güçtür.

Şîî kaynaklarda özellikle Abbâsîler devrindeki mihne politikasını sona erdiren sürece dikkat çekildiği görülmekte meselenin taraflarından birisi olan Ahmed b. Hanbel'in adeta "şeytanlaştırılmaya" çalışıldığı görülmektedir. Söz gelimi Mirzâ

⁵⁹ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 434.

⁶⁰ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 382.

⁶¹ Humeynî, *Tahâre*, 3/457.

⁶² Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 305-306. Haccâc b. Yusuf'un Hâricîlerle birebir mücadele ettiği bilinmektedir.

⁶³ İbn Ufûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 1/161-162. Söz konusu kaynakta Hasan-ı Basrî, Nâsibîlerin reisi olarak nitelendirilmektedir.

⁶⁴ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 386. Mansûr'un da diğer Emevî ve Abbâsî halifeleri gibi Hâricîlerle mücadele halinde olduğu bilinmektedir. Buna rağmen Nâsibî olarak gösterilmesi onların aynı zamanda Şîîlere de karşı olmalarından kaynaklandığı ihtimalini güçlendirmektedir.

⁶⁵ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 506.

⁶⁶ Tîcânî, *eş-Şîa hüm ehlü's-sünne*, 79.

⁶⁷ Nimetullah el-Cezâirî, *el-Envâru'n-nu'mâniyye*, 2/268. Hâlbuki Ebû Hanîfe'nin Alioğullarından İbrâhim b. Abdullah'a (ö. 145/763) verdiği desteğin maruz kaldığı işkencelerde önemli etkisi vardır. Bkz. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *Mekâtîlü't-tâlibiyyîn* (Beyrut: Dâru'l-Marife, t.y.), 310. Dolayısıyla Hz. Ali'ye ve onun soyuna düşmanlık etmekle Ebû Hanîfe'nin bir arada zikredilmesi büyük bir haksızlık olsa gerektir. Aksine onların hakkını savunan, bu uğurda işkence gören birisi için böyle bir yaftalamanın kasıtlı olduğu, dile getirilen bu iddianın mezhep taassubundan kaynaklandığı ihtimalini akla getirmektedir. Öyleyse Ebû Hanîfe gibi Sünnîliğin öncülerinin, Şîî teolojiye karşı olmaları aynı zamanda onların Nâsibî olmakla itham edilmelerinin temel gerekçesi olabilir.

⁶⁸ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 352.

⁶⁹ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 449.

⁷⁰ Mirzâ Muhammed Bâkır el-Musevî el-İsfahânî el-Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât fi ahbârî'l-ulemâ-i ve's-sâdât* (Tahran: Mektebetü İsmâiliyyan, 1390), 1/184.

⁷¹ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 456.

⁷² Meclîsî, *Biharü'l-envâr*, 4/123.

⁷³ Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, 2/72.

⁷⁴ Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, 1/346. Hulefâ-yi Râşidîn'in hilâfetlerine ve ashâbın faziletlerine dair konuları ihtiva eden aynı zamanda Şîa'ya karşı bir reddiye niteliği taşıyan *es-Savâiku'l-muhrîka* adlı eseri yazması nedeniyle kendisine Nâsibî denildiği anlaşılmaktadır. Bu esere karşılık olarak Kâdî Nurullah Tüsterî tarafından *es-Savârimü'l-Muhrîka fi cevâbi es-Savâiku'l-muhrîka* ile *Mesâibu'n-nevâsib* adlı iki eser kaleme alınmıştır. Bk. Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, 1/346-347.

Muhammed Bâkır el-Hânsârî (ö. 1313/1895), Ahmed b. Hanbel'i mel'ûn ve Hâricîlerin başı olarak nitelendirdikten sonra Nâsibî kavramına değinmekte ve ardından İmâmîyye Şîasıyla Mu'tezile arasında sıkı bir bağ kurmaktadır. Özellikle itikadî konularda İmâmîyye mezhebine en yakın mezhebin Mu'tezile olduğunu ileri sürmektedir.⁷⁵ Ayrıca Abbâsî halifesi Mütevekkil'in görevi devralmasıyla ortadan kalkan mihne sürecine ilişkin şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: Nâsibîlerin 'mihne sürecinin ortadan kalkmasıyla bütün bid'atler lağvolmuştur, sünnetler geri gelmiştir' sözünün hakikati şudur: "İmâmîyye Şîa'sının hükmü ortadan kalkmıştır, isyankâr ve bâği Nâsibîlerin iktidarı onun yerine kâim olmuştur."⁷⁶ Görüldüğü üzere Hânsârî, Nâsibîleri Mu'tezile'nin etkili olduğu bir sürecin nihayete ermesine dair memnuniyet duyanlar olarak nitelendirirken esasında onların bu sevincinin Şîî prensiplerden kurtulma sebebiyle olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda Nâsibîlerin kim olduğu sorusuna Hânsârî ve Ticânî'nin ifadeleri doğrudan cevap mahiyetindedir. Hânsârî'ye göre, "Mihneye maruz kalmış olan Sünnîler, Nâsibîlerdir, onlara bu genişliği sağlayan Mütevekkil ise mel'undur."⁷⁷ Gerçek Ehl-i sünnet'in Şîa olduğunu iddia eden Ticânî "Nâsibîler, bizatihi kendilerinin Ehl-i sünnet ve'l-cemaat olduklarını ileri sürenlerin kendisidir, çünkü Nâsibîlere yardım eden kişinin (Halife Mütevekkil) lakabının 'muhyi's-sünne' olması da Sünnîlerin Nâsibî olduklarının ispatıdır"⁷⁸ şeklinde bir çıkarımda bulunmaktadır. Bahrânî de "Nussâb'tan kasıt Ehl-i sünnettir. Bazı haberlerde onlardan münafık olarak da bahsedilir"⁷⁹ ifadeleriyle kavramın kendileri nezdindeki esas medlulüne işaret etmektedir.

Konunun buraya kadarki kısmında Şîa'nın Nâsibîlerden kastının Sünnî imamlar ve Ehl-i sünnet mensupları olduğu hususu zihinlerde tebellür etmiştir. Onların bu kavramla Hâricîlerden başkasını özellikle Ehl-i sünnet'i kast ettiklerini gösteren bir başka husus da konu bağlamında Hâricîlerden çok Sünnîlerin adının zikrediliyor olmasıdır. Nitekim Şîîlerce Nâsibî addedilen söz konusu zatlar içerisinde Hâricîliğin sembol isimlerinden Abdullah b. Vehb er-Râsibî, Müstevid b. Ullefe et-Teymî, Mis'ar b. Fedekî et-Temîmî, Nafî b. Ezrak, Abdullah b. Saffâr, Abdullah b. İbâz gibi şahıslara temas edilmemiş olması meselenin Hz. Ali ve Ehl-i beyt düşmanlığından öte bir anlam taşıdığını göstermesi açısından önemlidir. Keza Nâsibî beldeler başlığı altında Mekke-Medine başta olmak üzere Endülüs, İsfahan, Harezmi, Rey, Şam, Sicistan, Musul⁸⁰ gibi zaman içerisinde çoğunlukla Sünnîlerin hâkim olduğu bölgelerin yer alması; buna karşılık Yemâme, Hadramut, Yemen, Taif, Umman, Kuzey Afrika, Bahreyn gibi Hâricî nüfuzun süregeldiği yerlere temas edilmemesi dikkat çekicidir.

Öte yandan özellikle de mezhep eksenli bir devlet olarak kurulan Şîî-Safevî Hanedanlığı (1501-1736) ve ondan sonraki Afşar, Zand ve Kaçar hanedanlıkları

⁷⁵ Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, 1/187.

⁷⁶ Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, 1/186-187.

⁷⁷ Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, 1/187.

⁷⁸ Ticânî, *eş-Şîa hüm ehlü's-sünne*, 159 vd.

⁷⁹ İbn Usfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 10/414.

⁸⁰ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 229 vd.

dönemine (1736-1921) bakıldığında söz konusu hanedanlığın ve ardından gelen beyliklerin hiçbir zaman Hâricî İslâm anlayışının temsilcileriyle mücadele etmedikleri, onlara düşmanca bir tavır almadıkları görülür. Buna karşın bütün hile ve desiselerini, askeri ve ekonomik güçlerini Sünnîlere ve Sünnîliği temsil eden devletlere karşı kullandıkları tarihî bir vakıadır.

Bizim açımızdan önemli olan dinî gerekçelerle düşmanlık üretmeye yol açan bir terminolojinin arka planını anlamaya çalışmanın yanı sıra, bir grubun/toplumun Nâsibî olarak nitelendirilmesinin dinî ve sosyal açıdan hangi sonuçlara neden olabileceği hususudur. Zira kelamî bir kavramın kullanımı ve fırkanın tesmiyesi anlamında esasında kavramın anlamına uygun nitelikleri taşıyan bir grubun böyle bir adlandırmaya muhatap olması mümkündür.

Fırkalara ilişkin bu tesmiyelerin çoğunluğu onların münhasır bir özelliği üzerinden tanımlanması şeklinde tezahür etmekte ayrıca karşı tarafın dinî durumuna yönelik kâfir, münafık, müşrik gibi muhataplarını din dışı ilan etmeyi gaye edinmemektedir. En azından bu tarz bir yaftalama çabası entelektüel seviyede çok karşılaşılan bir durum değildir. Bu durumun istisnası kabilinden bir tavır İslam düşünce tarihinde Hâricîlerde görmek mümkündür. Onlar Hz. Ali, Hz. Osman,⁸¹ Hz. Zübeyr, Hz. Talha b. Ubeydullah, Hz. Âişe ve Hz. Muaviye gibi birtakım sahâbeyi tekfir etmişler,⁸² ayrıca kendileri dışındaki diğer Müslümanları da zulme rıza gösterdikleri ve “hurûc” a kalkışmadıkları gerekçesiyle kâfir saymışlardır.⁸³ Bu düşünceden hareketle Hâricî olmayan Müslümanların imanlarını sorgulamaya (isti'râz) kalkışmışlar, muhalif gördüklerinin canları, malları, eşleri ve çocuklarına el uzatmayı kendilerine meşru addetmişlerdir.⁸⁴

Sünnî eksenli makâlat türü eserlerde ise benzeri bir tavrın Kaderîler hakkında uygulanmaya çalışıldığı⁸⁵ söylenebilir. Bilindiği üzere konuyla ilgili rivayetler içerisinde en meşhuru “Kaderîler bu ümmetin Mecûsîleridir...”⁸⁶ şeklinde meşhur olan bir hadistir. Fakat her ne kadar makâlat türü eserlerde fırkalar birbirleri aleyhinde bu tür rivâyetlere ve değerlendirmelere⁸⁷ yer vermiş olsalar da meselenin

⁸¹ Cübbâî, *Kitâbü'l-Makâlât*, 166.

⁸² Ebû Mansur Abdülkahir b. Tahir b. Muhammed Temimi Abdülkahir Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak ve beyanü'l-fırkati'n-naciye minhum*, 2. Bs (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1977), 264, 307; Ebu'l-Yusr Muhammed Pezdevî, *Usuli'd-Din (Ehl-i Sünnet Akaidi)*, trc. Şerafettin Gölcük, 2. Bs (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1988), 357.

⁸³ Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal* (Kahire: Mektebetü'l-Hanci, t.y.), 45 vd.; W. Montgomoery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, trc. Ethem Ruhi Fığlalı (İstanbul: Şa-to Yayınevi, 2001), 25-27.

⁸⁴ Cübbâî, *Kitâbü'l-makâlât*, 173; Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, 77.; Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 26-27.

⁸⁵ Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, 5.

⁸⁶ Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, nşr. Mustafa Abdülkadir Atâ, (Beyrut, 1990), 1/59.

⁸⁷ Sözelimi Bağdâdî, Mu'tezile, Havâric, Râfıza, Cehmiyye, Dırâriyye gibi fırkaların bidat görüşlerine tabi olanları, camilerden geri çevirmeme, katıldığı savaşlarda ganimetten hisselerine düşenlerin verilmesi ya da Müslüman mezarlığına gömülme gibi hususlarda

fikri bir tartışma ortamından öteye taşınmadığını, yeni durum üzerine ilave ahkâmın tesis edilmeye çalışılmadığını söylemek mümkündür.⁸⁸ Diğer bir ifadeyle Kaderîler, Mürcîler ya da Mutezilîlerle yapılan teorik tartışmaların furû' fıkha tesir etmediği, kavram boyutunda yapılan münakaşalarla birtakım fikhî amaçların güdülmediği, başka bir deyişle kelâmî ayrışmaların fıkha yansımadağı görülmektedir. Dolayısıyla Sünnîlerin kendileri dışındaki itikadî mezhepleri fikhî bir problemin unsuru olarak görmemişler, akaid alanında yapılan bir tesmiyeyi fıkha taşıyarak birtakım fetvaların malzemesi haline dönüştürmemişlerdir. Örneğin yukarıda verilen rivayete paralel olarak Sünnî fıkıh literatüründe Kaderîlerin kestiklerinin yenmeyeceği, kendileriyle evlenilmesinin haram olduğu, artıklarının necis olduğu, mürtet olmaları (söz konusu hadiste kaderi inkâr ettikleri gerekçesiyle müşrik olarak adlandırıldıkları için) nedeniyle kanlarının, mallarının ve eşlerinin helal olduğu gibi bir fikhî neticelere ulaşmaya çalışmamışlardır.⁸⁹

Buna karşın kendilerinin en doğru yolda olduklarını iddia ederek⁹⁰ muhaliflerini şiddetle eleştirmekten hatta küfürle itham etmekten çekinmeyen Şîa müntesiplerinin Nâsibe kavramının kullanımına ilişkin tavrı son derece dışlayıcı ve ayrıştırıcıdır. Bu açıdan kelamdaki tartışmaların fıkha yansımaları, fikhî hükümlerin hükmün sonucuna tesir edici özelliği itibarıyla Nâsibe kavramının Şîa'daki kullanımı Hâricilerde görülen tekfir tavrıyla benzerlik göstermektedir. Özellikle de kelâmı, fıkıhı ve dolayısıyla da Müslümanların birbirleriyle münasebetlerinin şeklini etkileyecek bir boyuta ulaşması bakımından meselenin tehlikeli bir yönünün olduğu görülmektedir.⁹¹ Diğer bir ifadeyle Şîa'nın kendisinin maruz kalmadığı bir ayrıştırma

İslam dairesinde kabul etmektedir. Buna karşın söz konusu firkalara mensup olanların cenaze namazlarının kılınmayacağı, arkalarında namaza durulmaması, kestiklerinin yenilmeyeceği gibi hususlar açısından da İslam ümmetinin dışında değerlendirmektedir. (bk., Bağdâdî, *el-Fark beyne'l-fırak*, 11.) Fakat bu değerlendirmenin sünnî bilginlerce kabul gördüğünü söylemek zordur. Zira gerek sünnî furu fıkının konuları arasında söz konusu gruplara karşı ilave ahkâmın tesis edilmemesi gerekse de günlük uygulamada dışlayıcı bir tavra yer verilmemesine bakılırsa Bağdâdî tarafından yapılan bahse konu tahlilin çok da nazar-ı itibara alınmadığını söylemek mümkündür.

⁸⁸ Nitekim Teftazânî *Şerhu'l-akâid* adlı eserinde Mu'tezile'nin müşriklere benzetilmesini doğru bulmamıştır. Teftazânî, kulların kendi fiillerinin yaratıcısı olduğunu söyleyene müşrik denilemeyeceğini ifade etmiş, Mâverâünnehir ulemâsının bu meseledeki görüşü nedeniyle Mu'tezile'ye yönelik eleştirilerinde aşırıya kaçtıklarını ifade etmiştir. Bkz. Sa'deddin Mesud b. Ömer b. Abdullah Teftazânî, *Şerhu'l-akâidi'n-Nesefiyye*, thk. Muhammed Adnan Derviş (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2015), 137.

⁸⁹ Sünnî literatürde görülen bu tavrı onların kuşatıcılığını ispatlayan ve gerçekten orta yolda oldukları iddiasını kuvvetlendiren bir tavır olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim yalnızca belli başlı gruplara değil Şîa dâhil olmak üzere hemen her grup için aynı tavrın benimsendiğini söylemek mümkündür. Bkz., Ebü'l-Muzaffer el-İsferâyînî, *et-Tebşîr fi'd-din ve temyizü'l-fırkati'n-naciye ani'l-fıraki'l-hâlikin*, thk. Kemal Yusuf el-Hût (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1403), 186.

⁹⁰ Tîcânî, *eş-Şîa hüm ehlü's-sünne*, 18 vd.

⁹¹ Tekfirin kelâm metodolojisi bağlamında farklı okumaya dayanan görüşlere karşı kullanılmasının mahzurlarına ilişkin bir değerlendirme için bk. Fikret Soyak, "Murtakib al-Kabîra (Cardinal Sinner) and Takfir (Excommunication) from the Perspective of Ibn

ve ötekileştirmeyi kendisi dışındakilere müstahak gören bir anlayışla Nâsibe kavramını ele alması din adına ürkütücüdür. Bu durum aynı zamanda başta Ehl-i sünnet olmak üzere Nâsibe olarak adlandırdıkları kendileri dışındaki gruplarla Şîa'nın dinî ve siyasî ilişkilerinin belirlenmesi açısından da önemlidir. Zira Nâsibîlerin tekfiri demek, fiilî olarak yeni bir dinî ve siyâsî vaziyetin gündeme gelmesi demektir ki burada mezhepler arası ilişkiden/problemden daha çok dinler arası bir ilişkiden/problemden söz etmek mümkün hale gelecektir.

Bu noktada konunun arka planını anlamak için öncelikle Nâsibe kavramının fıkha yansıyan boyutunun ele alınmasında yarar vardır. Zira Şîi fıkında Nâsibîlere yönelik hükümlere bakıldığında, okuyucunun zihninde bu durumun sıradan bir tesmiyenin ötesinde adeta farklı dinî oluşumu ifade ettiği kanaati hâsıl olmaktadır. Bu sayede Nâsibîliğin Şîa fıkındaki konumu üzerinden kelâmî bir okuma gerçekleştirilmesi mümkün hale gelecektir.

3. Nâsibîlerle İlgili Fikhî Hükümler

Yukarıda Şîiler nezdinde Nâsibîlerin kim olduğu probleminin tespitine yönelik birtakım çıkarsamalar yapılmıştı. Burada ise fıkın konusu olarak diğer bir ifadeyle Nâsibîlerin fikhî hükümlerinin ne olduğu konusunda Şîi müelliflerin görüşlerine yer verilecektir. Nâsibî'nin fikhî durumu ve birtakım fiillerinin sonucuyla ilişkili olan hususlar da Şîi imamların ve bilginlerin özellikle fıkha dair eserlerinde taharet, ibadet, nikâh, alış-veriş ve haram-helal bahislerinde ele alınmıştır. Söz konusu eserlerin müelliflerinin ve eserlerinin mezhep içerisinde gayet makbul ve muteber bir hüviyeti haiz olduklarını belirtmek lazımdır. Dolayısıyla bir çırpıda heretik ya da gulât şeklinde dışlanabilecek kadar basit ve azınlıkta olmadıklarını tam tersine mezhebin hâkim görüşünü yansıtacak nispette bir ağırlığa sahip olduklarını söylemek mümkündür.

3.1. Taharet-Necaset Açısından

Bilindiği üzere fıkıh türü eserlerin ilk konusunu taharet bahislerinden teşekkül etmektedir. Şîa fıkına dair yazılmış olan eserler incelendiğinde taharet bölümlerinde Nâsibîlere önemli bir oranda yer verildiği görülmektedir. Sözelimi Nâsibîlerin necis olduğunu ifade eden bir hüküm şöyledir: "Mütekaddimîn İmâmiyye Şîa'sına göre Nâsibîler ve Hz. Ali'ye düşmanlık besleyenlerin tamamı kâfir ve necistirler."⁹² Nitekim Şîi akidesi doğrultusunda yazılan tefsirlerde Nâsibîlerin kâfir ve necis oldukları sık sık vurgulanmaktadır. Hatta Kur'an'ın müşrikler için kullandığı necis ifadesi üzerinden Nâsibîleri müşriklerle ilişkilendirerek onlardan da necis oldukları sonucuna ulaştıkları görülmektedir.⁹³ Humeynî de (ö. 1409/1989) *Tahâret* isimli eserinde

Hzm: a Political and Theological Review [İbn Hazm Perspektifinden Büyük Günah ve Tekfir: Politik ve Teolojik Açısından Bir Değerlendirme], *Ulum Dini Tetkikler Dergisi* 2/1 (2019): 81-101.

⁹² Yûsuf b. Ahmed b. İbrâhîm ed-Dirâzî el-Bahrânî, *el-Hadâiku'n-nâzıra fi ahkâm'l-İtreti't-tâhira* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1944), 5/187, 206-207.

⁹³ Abdülmelik b. Abdurrahman eş-Şâfiî, *Mevkifu's-Şiatü'l-İmâmiyye min bâkî firaki'l-Müslimîn*, 1. Bs (Mısır: Mektebetü'r-Rıdvân, 2005), 157-160.

konuya yer vermekte ancak o açık bir delil, icma ve bu hususla ilgili bir haber olmadığı gerekçesiyle Nâsibîlerin zâhiren necasetlerine hükmedilemeyeceğine işaret etmektedir. Cümlelerin devamını ise şöyle getirmektedir.

“-Her ne kadar köpek ve hınzırlardan daha pis olsalar da.”⁹⁴ Anlaşılan o ki, Humeynî’ye göre görünür anlamında bir necislikten bahsetmek mümkün olmasa da hakikatte Nâsibîler, köpek ve hınzırdan daha habis olduklarından şüphe duyulmamalıdır.

Humeynî burada imamlara karşı düşmanlık yapmayı dinî ve siyâsî ya da başka nedenlerle karşı olmak şeklinde ikiye ayırmaktadır. Nâsibîleri ve Hâricîleri dinî gerekçelerle imama muhalif olanlar şeklinde nitelendirirken; Hz. Aişe, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr b. Avvâm’ın siyasi nedenlerle Hz. Ali’ye karşı geldiklerini ifade etmektedir. Bunların dışında imamın Kureyşli olması, Arap olması, Hâşimoğullarından olması, çocuğunu ya da babasını öldürmesi nedeniyle bir kimsenin imama karşı olması da dinî hüviyetli bir kalkışmanın dışında değerlendirilmelidir. Buna rağmen her iki çeşit harekette yer almanın karşılığı ona göre Nâsibî olmak demektir. Dolayısıyla Emevîler, Abbâsîler ve günümüze gelinceye kadarki Müslümanların çoğu bu grupta yer almaktadır.⁹⁵ Açıkçası Humeynî’ye göre Şîa’nın dışında kalan ve Müslümanların kâhîr ekseriyetini oluşturan söz konusu grupların tamamı zâhirî olarak necis olmasalar da hakikatte köpek ve domuzdan daha pis olarak değerlendirilmektedir.

Görüldüğü üzere burada imâmet temelli din usulü oluşturmanın sebep olduğu vahim bir durum söz konusudur. Doğrudan İmâmetin benimsenmemesine binaen fıkın konusu olan necis olma hükmüyle doğrudan kelâmın konusu olan tekfir hükmü birlikte bir gruba yöneltilmektedir. Burada dikkat çeken bir başka husus Nâsibîlerin Hz. Ali’ye düşmanlık besleyenlerin dışında bir fırka olarak zikredilmesi durumudur. Doğrudan Hz. Ali’ye karşı gelenlerle Hâricîler kastedilirken Nâsibîler kavramı altında da örtülü olarak Ehl-i sünnet’in kastedildiği anlaşılmaktadır.

Nâsibî olarak nitelendirdikleri birisinin necis oluşuyla ilgili bir başka hüküm Nâsibî ile musafahaşma babında ele alınmaktadır. Musafaha esnasında elin kuru ya da ıslak oluşu necasetin sirayet edici özelliğini de artıracığı için farklı durumlara uygun fetvaların üretilmeye çalışıldığı görülmektedir. Söz gelimi elin kuru olması şartıyla bir Nâsibî ile musafaha edildiği takdirde elin yıkanması tavsiye edilmektedir. Nâsibîler dışında ise at, eşek ve katırın sidiğine değen bir kişinin de elinin temiz olması için tıpkı Nâsibî ile tokalaşan kimsenin yapması gerektiği aktarılmaktadır.⁹⁶ Zimmî ile musafaha yapıldığı zaman toprakla temizlenebilen elin, nâsibî ile yapıldığında su dışında başka bir şeyle temiz olmaması⁹⁷ hükmü de yine bu babta meselenin vahametini ve bakış açısındaki çarpıklığı ortaya koymak için yeterlidir.

⁹⁴ Humeynî, *Tahâre*, 3/457.

⁹⁵ Humeynî, *Tahâre*, 3/457-458.

⁹⁶ Muhammed Kazım b. Abdülazim el-Yezidi Tabatabâî, *el-Urvetü'l-vüska*, 1. Bs (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, t.y.), 1/296.

⁹⁷ Necefî, *Cevâhiru'l-keâm*, 6/99-100.

*Vesâilü's-Şîa*⁹⁸ adlı eserde de hamam ya da kaplıca benzeri içerisinde herkesin yıkandığı suların toplandığı bir kuyudan abdest almanın fikhî durumuna ilişkin Ca'fer es-Sâdık'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: Böyle bir suyla alınan abdest geçerli değildir. Çünkü oraya cünüp, zinâkar ve Ehl-i beytimize düşman olan Nâsibînin yıkandığı su da dökülür ki sayılanlar içerisinde en kötüsü de Nâsibîlerdir.⁹⁹

Konuyla ilgili Ca'fer es-Sâdık'a dayandırılan başka bir fetva ise şöyledir: Hamamda yıkananların artık sularını kullanmayın. Çünkü orada zina mahsulü çocuk vardır ki onun yedi cediti temiz olmaz. Yine orada Nâsibî vardır. O ise hepsinden daha kötüdür. Muhakkak ki Allah köpekten daha kötü bir şey yaratmamıştır. Bize düşmanlık eden Nâsibî ise Allah katında hepsinden daha şerlidir.¹⁰⁰

3.2. Namazla İlgili Hususlar

Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin (ö. 460/1067) derlediği, İmâmiyye nezdinde muteber dört hadis kitabından biri olarak kabul edilen *Tehzibü'l-ahkâm* adlı eserde cemaatle namazın hükümleri anlatılırken “imkan olduğu halde Nâsibî¹⁰¹ bir imamın arkasında namaz kılmanın caiz olmadığı” başlığı altında Nâsibîlerin arkasında namaz konusu ele alınmaktadır. Konu çerçevesinde muteber görüş olarak şu rivayete yer verilmektedir: “Nâsibî bir imamın arkasında namaz kılarken kendini münferit olarak kılyormuş gibi kabul et ve öyle hareket et. Tek başına kıldığın gibi namazda kıraati kendin yap.”¹⁰²

Yine Hz. Ali'yi sevdiği halde diğerler halifelerden teberrî etmeyen kimse hakkındaki bir suale karşılık verilen cevapta böyle bir kimsenin düşman olarak kabul edilmesi ve arkasında namaz kılınmaması gerektiği öğütlenmektedir.¹⁰³ Ayrıca Ca'fer es-Sâdık'tan ve diğer imamlardan söz konusu durumlarda kılınan namazın geçerli

⁹⁸ *Vesailü's-Şîa*, fikhî konulu hadisleri içeren ve Kütüb-i Erba'a dışında 70'in üzerinde kaynaktan yararlanarak hazırlanan bir Şîî hadis mecmuasıdır. Yaklaşık 18 yılı aşkın bir sürede hazırlanan bu eser 31 başlık ve 51 fikhî konusu olmak üzere toplam 35.850 rivayet içermektedir. Günümüzde 20 cilt halinde yayımlanmıştır.

⁹⁹ İbnü'l-Hür Muhammed b. Hasan b. Ali el-Meşgari Hür el-Amilî, *Vesailü's-Şîa ila tahsili mesaili's-şeria*, thk. Abdürrahim Rabhani Şirazi, 6. Bs (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1983), 1/158; Bahrânî söz konusu rivayetin farklı varyantlarını da zikretmektedir. Aktarılan başka rivayetlerde, artık sular arasında Yahudi, Hristiyan ve köpek artığının da olabileceği belirtilirken Nâsibîlerin tamamından daha şerli ve Allah katında daha kötü kimseler olduğu belirtilmektedir. (Bkz. İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 1/286.) Hamam sularının döküldüğü kuyudan abdest alma meselesi muhtemeldir ki kuyunun genişliği ve derinliğiyle orantılı olarak içerisinde kullanılmış suları absorbe edebilecek hacme sahip olmasıyla ilişkilidir. Yoksa artık suların doğrudan abdest suyu olarak kullanılması şeklinde anlaşılmalıdır.

¹⁰⁰ Necefi, *Cevâhiru'l-keîâm*, 6/100; İbn Şehrâşûb (ö. 588/1192), *Mesâlibü'n-nevâsib*, 1/277.

¹⁰¹ Rivayette Nâsibî ifadesi geçmekte ancak müellifin Nâsibî ile kastettiği grubun niteliğinin Osmânî (Hz. Osman taraftarı) olması ve Ehl-i beyt'e karşı düşmanlık besleyip onlardan teberrî etmesi olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁰² Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen b. Alî Tûsî, *Tehzibü'l-ahkâm fi şerhi'l-Mukni'a*, thk. Ali Ekber el-Gaffârî, 1. Bs (Tahran: Dâru'l-Kütübî'l-İslamiyye, 1385), 3/31. Ayrıca bkz. Amilî, *Vesailü's-Şîa*, 5/389; İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 11/78.

¹⁰³ Tûsî, *Tehzibü'l-ahkâm*, 1/32.

olacağına dair verilen fetvaların takıyye amacıyla verildiği belirtilmektedir. Böylece Nâsibî olan bir imamın arkasında imâmiyye Şîa'sına mensup birisinin cemaat olmasına cevaz verilmediği; kılmak durumunda kaldığı takdirde namazın hareketlerinde imamı takip ederek takıyye yapması ancak gerekli okumaları mutlaka kendisinin yapması yönünde fetvalara yer verilmektedir. Kıraati imamdan önce tamamlayan kimse için de boş kaldığı süre içerisinde tespih, tehlil gibi zikirlerle meşgul olması öğütlenmektedir.¹⁰⁴

3.3. Evlilik ve Nikâhla İlgili Hususlar

Şîa'nın Nâsibî anlayışının fikhî diğer konularla birlikte nikah akdine de sıçradığını görmek dikkat çekicidir. Nitekim İmâmiyye Şîasına mensup olan kişilerin Ehl-i beyt'e karşı aleni olarak düşmanlık yapan Nâsibîlerle evlilikleri caiz görülmemektedir.¹⁰⁵ Gerekçe olarak "her ne kadar Nâsibîler kendilerini Müslüman saysalar da hakikatte kâfir hükmünde olmaları" gösterilmektedir.¹⁰⁶ Hatta Ebu Abdullah'tan (İmâm-ı Ca'fer) nispetle "Yahudi ve Hristiyanla evliliğin Nâsibî erkek ya da Nâsibî kadınla evlenmekten daha hayırlı olacağı"¹⁰⁷ şeklinde bir hüküm nakledilmektedir. Çünkü onlara göre Sünnîler Yahudilerden daha kötüdürler! Yahudiler kâfirdir; yani bizim Peygamber ve imamımızı kabul etmezler ama kişisel buğz ve inatları yoktur. Sünnîler ise Ehl-i beyt düşmanlarıdır.¹⁰⁸ Tabi, nevâsib bağlamında gündeme gelen her türlü fikir haddizatında bir aşırılığı oluşturmakla birlikte burada da ifade edildiği gibi Sünnîlerin Yahudilerden ve Hristiyanlarda daha kötü görülmeleri Şîa açısından ele alınması gereken başlı başına bir konu olarak görülmelidir.

3.4. Cenaze ve Defin İşlemleri

Şîi müelliflerin eserlerinde Nâsibîlerle ilgili hükümlerin çokluğunu görmek gerçekten şaşırtıcıdır. Öyle ki ulaşılan hükümler gündelik dinî hayatla sınırlı değildir. Evlilik ve nikahın yanı sıra Nâsibînin ölümü durumunda yapılacak işlerin de fikhinin oluşturulduğu görülmektedir. Şöyle ki, İmamî fakihleri, nâsibî olan kişinin cesedinin İmamî Şîasına mensup biri tarafından yıkanamayacağı üzerinde ittifak halindedirler.¹⁰⁹ Ancak yıkanılması zorunlu bir hal aldığına ise mümin birisi (İmamî

¹⁰⁴ İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 11/171.

¹⁰⁵ İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 24/61; Âl-i Uşfûr el-Bahrânî, *Mehâsinü'n-nefsâiniyye*, 269 vd.

¹⁰⁶ Âl-i Uşfûr el-Bahrânî, *Mehâsinü'n-nefsâiniyye*, 276; Ayetullah Ruhullah b. Mustafa el-Humeynî, *Tahrirü'l-vesile*, 1. Bs (Kum, İran: el-Matbaatu'l-Adâb, 1390), 2/286.

¹⁰⁷ İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 24/59.

¹⁰⁸ Şeriati, *Ali Şîası Safevî Şîası*, 234. Fakat Şeriati, Safevîlerin gölgesinde oluşan Şiîliğe nispetle naklettiği bu düşünceye katılmadığını ifade etmektedir.

¹⁰⁹ Etan Kohlberg, "İmâmiyye Fıkhiında İmamî Olmayan Müslümanlar", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, trc. Hanefî Şahin 1/2 (10 Aralık 2014): 201-202.

Şîa'sını kastediyor) gibi değil de ehl-i hilâf biri olarak yıkanılması salık verilmektedir.¹¹⁰

Nâsibî birinin cenaze namazının kılınması durumunda da yine İmamiyye Şîa'sının mezhep içerisindeki birinin cenaze namazından farklı bir uygulama fetvası göze çarpmaktadır. Alî b. Bâbeveyh (ö. 329/940)'in İmâm Rızâ'ya dayandırılan fikhî görüşlerini ihtivâ eden *Fıkhü'r-Rızâ* isimli eserinde cenaze namazının kılınışı ve namazda okunacak dualara yer verilmekte ardından şayet cenaze muhalif birisi ise dördüncü tekbirden itibaren duanın şu (bed)duanın yapılması tavsiye edilmektedir. "Allah'ım onu cehennemine at, azabın acısını ve cezanın şiddetini ona tattır, ateşe kavuştur. Karnını ateşle doldur, kabrini daralt, çünkü o senin dostlarına düşman; düşmanlarına dost idi. Allah'ım ondan azabı hafifletme, üzerine azap yağmurlarını yağdır." Cenaze kaldırılınca da "Allah'ım onu yüceltme ve onu temize çıkarma!"¹¹¹ Aynı rivayeti Ahbârî Şîa'nın mutedil mümessili olarak bilinen Bahrânî (ö. 1186/1772)¹¹² nakletmekte ardından da buradaki Nâsibe ile kimlerin murat edildiğine ilişkin muğlaklığa açıklık getirmektedir. Ona göre "bu tür rivayetlerin tamamı muhalif fırkalardan Ehl-i sünnet hakkında vârid olmuştur."¹¹³ Bahrânî ayrıca Nâsibî olan bir kişinin cenaze namazına katılma ve ona beddua etmenin meşruiyetini de Hz. Peygamber'in münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy'in cenazesine katılmasıyla ilişkilendirmekte, ikisi arasında muhayyel bir münasebet kurmaktadır.

Humeynî'nin bu konuyla ilgili yaklaşımı dikkat çekmektedir. O da muhalif olsa bile her Müslümanın cenaze namazının kılınmasının vacip olduğu hükmünü aktarmaktadır. Ardından Nâsibîleri ve Hâricîleri bu hükümden ayrı tutarak onların kâfirler olduklarını ileri sürmekte, cenaze namazlarının kılınmasına cevaz vermemektedir.¹¹⁴ Bunların dışında pek çok Şîi fikh eserinde imâmet akidesini kabul etmediği için küfre giren Nâsibîlerin cenaze namazlarının kılınmayacağına dair hükümleri görmek mümkündür.¹¹⁵

Buraya kadar yapılan aktarımlarda görüldüğü üzere Şîa'nın özellikle de İmâmiyye kolunun kendilerince Nâsibî kavramına bir anlam yükledikleri ve yüklenen bu anlamla Ehl-i sünnet'in imamlarının ve müntesiplerinin kast edildiği anlaşılmaktadır.¹¹⁶ Hatta çoğu kez doğrudan ifade edildiği şekliyle de Nâsibîler Ehl-i

¹¹⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen b. Alî Tûsî, *en-Nihaye fi mücerredî'l-fikh ve'l-fetava*, 3. Bs (Beyrut: Dârü'l-Küttâbi'l-Arabî, 1400), 43.

¹¹¹ Alî İbn Bâbeveyh (ö. 329/940), *Fıkhü'r-Rızâ*, thk. Müessesetü Âl-i Beyt, 3. Bs (Beyrut, 2010), 178; İbn Usfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 10/415.

¹¹² Mazlum Uyar, "İbn Usfûr el-Bahrânî", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 430-431.

¹¹³ İbn Usfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 10/415.

¹¹⁴ Humeynî, *Tahrirü'l-vesile*, 1/79.

¹¹⁵ Necefi, *Cevâhiru'l-kelem*, 6/97-100; Şâfi'î, *Mevkıfû's-Şîa*, 158 vd.

¹¹⁶ Bu minvalde bir değerlendirme için bk. Güven Ağırkaya, "Ehl-i Sünnet Tesmiyesinin Mezhebi Tefsirlerdeki İzdüşümleri", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020): 888.

sünnet'in ta kendileri olarak gösterilmektedir.¹¹⁷ Terminolojinin ele alınışı dikkatle incelendiğinde karşı taraf/öteki ilan edilen grubun aynı zamanda dindışına itilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Fıkha yansıyan hükümler dolayısıyla Nâsıbînin Şîa nezdindeki konumuna bakıldığında adeta başka bir dinin mensubuna yapılabilecek muamelelerin benzeri bir durum Nâsıbîye layık görülmektedir. Bu noktada akla şu soru gelmektedir: “Fıkhî hükümler açısından ipin ucunun kaçmış olmasına rağmen itikat açısından Nâsıbîlerin İslam oluşlarından şüphe duyulmakta mıdır? Yoksa “Gerçekten de Şîa’ya göre Nâsıbîler kâfir ya da müşrik midir?”

3.5. Nâsıbîlerin Tekfiri Meselesi

Mütekaddimîn İmâmiyye Şîa’sına göre Şîiler dışında Müslüman bir fırkadan bahsetmek (neredeyse) mümkün değildir. Zira iman esasları itibariyle Şîî olan Müslüman ile diğerleri arasında temel bir farklılık bulunmaktadır. Nitekim Muhakkik olarak nitelendirilen Ebû Câfer et-Tûsî’ye (ö. 460/1067) göre Şîa nezdinde imanın üç esası vardır. 1. Allah’ın zâtında birliğini, fiillerinde adaletini tasdik etmektir. 2. Peygamberlerin peygamberliğini tasdik etmektir. 3. Peygamberlerden sonra da masum imamların imametini tasdik etmektir.¹¹⁸ Dolayısıyla imamet meselesi imanın rükünlerinden birisi olup göz ardı edilmesi mümkün değildir. Yine onlara göre Nâsıbîler de Hz. Ali’ye düşmanlık besleyenlerin tamamı da kâfir ve necistirler.”¹¹⁹ Ayrıca Bahrânî, Şeyh Sadûk’un (Ca’fer es-Sâdık) “Nâsıbî, Yahudiden daha kötüdür”¹²⁰ şeklinde bir sözünü nakletmekte, kendisine bunun nasıl olduğu sorulduğunda ise Ca’fer es-Sâdık:

“-Çünkü onlar (Nâsıbîler) imamet lütfunu kabul etmemişlerdir. Yahudiler ise nübüvvet lütfunu kabul etmemişlerdir. Hâlbuki imamet hakkı/lütfu nübüvvet lütfuna nispetle daha umumî bir lütuftur”¹²¹ sözünü nakletmektedir. Bahrânî, Ca’fer es-Sâdık’ın bu sözünden, “Nâsıbîlerin tam ve hakiki kâfir olduklarında şüphe olmayan Yahudilerden daha kötü olduklarının anlaşıldığı”¹²² yorumunu yapmaktadır. Âli Usfûr “ister Zeydî ister İsmâîlî ya da başkası olsun İsnâ-Aşeriyye dininden başka bir dini benimsemeyen herkes muhaliftir ve küfür üzeredir”¹²³ demektedir.

Necefî, Nâsıbe ehlinin küfür üzere olduklarına ilişkin delillerin varlığından bahsederken¹²⁴ Humeynî de Nâsıbîlerin mutlak olarak kâfir olduklarına ve kâfirlerden daha şiddetli bir azaba müstahak olduklarına hükmetmektedir.¹²⁵ Dolayısıyla bunlardan başka da pek çok Şîî kaynakta yer aldığına göre Nâsıbîlerin

¹¹⁷ İbn Usfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 10/414.

¹¹⁸ Meclîsî, *Biharü'l-envâr*, 8/368.

¹¹⁹ Meclîsî, *Biharü'l-envâr*, 8/367; Yûsuf b. Ahmed b. İbrâhîm ed-Dirâzî el-Bahrânî, *el-Hadâiku'n-nâzıra fi ahkâm'l-îtreti't-tâhira* (Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1944), 5/194, 206-207.

¹²⁰ “الناصبي شر من اليهودي”. İbn Usfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 5/187.

¹²¹ İbn Usfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 5/187.

¹²² İbn Usfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 5/187.

¹²³ Âli Usfûr el-Bahrânî, *Mehâsinü'n-nefsâniyye*, 240.

¹²⁴ Necefî, *Cevâhiru'l-kelâm*, 6/102.

¹²⁵ Humeynî, *Tahâre*, 3/457-458.

dindeki hükmüne ilişkin verilen fetvaların açıkça onların “küfür ve şirk ehli oldukları” doğrultusundadır.¹²⁶

Burada dikkatleri çeken bir husus İmâmiyye Şîasının iman esasları arasında saydığı imameti, daha da öne çıkarıp nübüvvetin; imamı da peygamberlerin önüne geçirme çabasıdır. Diğer bir ifadeyle imamet teorisi üzerinden adeta yeni bir dinî oluşumun izlerine rastlamak mümkündür. Söz gelimi Sadûk lakabıyla nitelendirdikleri İmâmiyye'nin itikadî görüşlerinin kökleşmesinde önemli rolü olduğu bilinen İbn Bâbeveyh el-Kummî (ö. 381/991), *İ'tikadât* adlı eserinde imamet inancının kendileri nezdindeki anlamını şöyle ortaya koymaktadır: “Şuna inanınız ki, emirü'l-mü'min Hz. Ali b. Ebî Tâlib'in ve ardından gelen imamların imametini inkâr eden kimsenin durumu bütün nebîlerin nübüvvetini inkâr eden kimse gibidir.¹²⁷ Humeynî, imamların sahip olduğu manevi derecenin yüceliklerinden bahsederken şu ifadeleri kullanmaktadır: “İmamların, mukarreb meleklerin ve gönderilmiş peygamberlerin ulaşamayacakları manevi bir mertebeye/makama sahip olduklarını kabul etmek mezhebimizin kabul edilmesi gereken zorunlu ilkelerinden birisidir.”¹²⁸

Dolayısıyla imametın itikat esaslarından birisi olarak kabul edildiği görülmekte ancak bu durumun imâmeti kabul etmeyenleri münkir durumuna düşüreceği, diğer bir ifadeyle din dışına iterek ümmet şuurunu zedeleyeceği bir vakiadır. Ne var ki Şîa'nın bu tür bir endişe içerisinde olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Bahrânî'nin yapmış olduğu tasnife göre insanlar inanç açısından üçe ayrılır.

1. İmameti ikrar edenler. Gerçek müminler bunlardır.

2. İmamet akidesini kabul etmeyen Nâsibîler ki kâfirdirler.

3. İmamete iman edilmesi gerektiğinden haberdar olmayan ve bu nedenle inkâr da etmeyenlerdir. Bunlar mustaz'af ve dalâlet ehli olarak isimlendirilir. İnsanların çoğu bu itikat üzeredirler.¹²⁹ Yine Şîa'nın önde gelen pek çok âlimi tarafından Hz. Ali başta olmak üzere ondan sonra gelen imamların imametini benimsemeyen herkesin bütün nebîleri inkâr etmiş gibi¹³⁰ kâfir olacağı ve ebedî kurtuluşa nail olamayacakları iddia edilmiştir.¹³¹ Hatta onlara göre bu konuda icma dahi bulunmaktadır.¹³²

İmamet akidesinin Şîa nezdindeki önemini ortaya koyan şu ifadeler de dikkat çekicidir. “İmâmeti bilip inkâr eden bütün muhaliflerin, tamamı “nassâp” düzenbaz, kâfir ve müşriktirler. Onların ne İslam'dan ne de İslâm'ın Müslümanlara dair

¹²⁶ Âl-i Ufûr el-Bahrânî, *Mehâsinü'n-nefsâiniyye*, 251; İbn Ufûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 5/187.

¹²⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh Kummî, *el-i'tikadât*, 3. Bs (Kum: Müessestü'l-İmâmi'l-Hâdî, 1389), 331-332; Meclîsî, *Biharü'l-envâr*, 8/367-368.

¹²⁸ Ayetullah Ruhullah b. Mustafa Humeyni Musevi Humeynî, *el-Hükümetü'l-İslâmiyye*, 2. Bs (y.y., 1389), 52.

¹²⁹ İbn Ufûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 14/164.

¹³⁰ Kummî, *İ'tikadât*, 331-332.

¹³¹ Meclîsî, *Biharü'l-envâr*, 8/367.

¹³² Yüksel Çayiroğlu, “Ehl-i Sünnet ile Şîa Arasındaki Temel İhtilaf Noktaları”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2003): 206.

ahkâmından hiçbir nasipleri yoktur"¹³³ denilmektedir. Bahrânî'ye göre Müteahhir Şîf-İmâmîler de Ehl-i beyt'e düşmanlık yapan Nâsibîlerin küfrüne hükmetmişlerdir.¹³⁴ Hâlbuki imâmet inancı konusunda Şîa nezdinde ittifakla kabul görmüş bir imamet silsilesinden bahsedilemezken, meselenin iman esası olarak takdim edilmesi, kelâm ilmi açısından mesnetsiz bir tavır olarak değerlendirilir.¹³⁵

Şîa mensupları sırf imamet akidesine sahip olmadığı için küfrüne kail oldukları Nâsibîler için ayrıca iman-amel ilişkisini de ilgilendiren ve hiçbir temele dayanmayan yeni hükümler de ihdas etmek durumunda kalmışlardır. Onlara göre Nâsibî için iyi ya da kötü amel işleminin ona fayda ya da zarar açısından bir farkı yoktur. Zira zina etse de namaz kılsa da fark etmez, çünkü onun boynundan iman halkası sıyrılmıştır. Velayete iman etmedikçe de namaz ve oruç gibi amellerinin karşılığını alamayacaktır.¹³⁶

Sonradan iman eder ve imamet akidesini benimser ise şayet namaz, oruç ve hac gibi önceden işlediği amellerin sevabı avdet eder mi? Yoksa hepsinin kazası mı gerekir? Öncelikle konuyu ciddiye alan mezhep imamlarının problemin halli için epey uğraştıkları belirtilmektedir. Ardından da namaz ve oruç için iadenin gerekli olmadığı, onların sevaplarının kendiliğinden avdet edeceği ifade edilmekte ancak zekâtın mutlaka yeniden verilmesi salık verilmektedir. Haccın yeniden yapılıp yapılmaması konusunda ise ihtilafın devam ettiği anlaşılmaktadır.¹³⁷ Burada diğer ibadetlere nispetle ittifak halinde zekâtın iadesinin gerekliliğinin savunulması meselenin ekonomik boyutuyla ilişkili olsa gerektir.

Nâsibînin ahiretteki durumuna yönelik Şîilerin ulaştığı hükümler aslında yapılan bu değerlendirmeler ışığında ortaya çıkmaktadır. Meclîsî, Necefî ve Humeynî gibi pek çok Şîî bilgine göre imâmet akidesini benimsemeyen kimselerin kâfir olup ebedî olarak cehennemde kalacakları¹³⁸ ileri sürülmektedir. Zaten yukarıda Nâsibîlerin kâfir, müşrik, Yahudi ve Hıristiyandan daha kötü olduklarına dair rivayetlere yer verilmişti. Dolayısıyla hakkında böyle yargılamalar yapılan bir

¹³³ İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 14/163.

¹³⁴ İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 14/162.

¹³⁵ Nitekim Fahreddin er-Râzî, bu teoriyi benimseyen Şîilerin imamet konusunda aralarındaki ihtilafı detaylandırmakta ve Hz. Ali'den sonraki imamet sıralamasının her birinde ihtilaf olduğuna işaret etmektedir. Son olarak "bil ki, bu kadar çok ihtilaf, on iki imama ait açık ve mütevatir bir söz olmadığının en büyük delilidir" şeklinde bir hükümle konunun niçin iman esası olamayacağını ifade etmektedir. Fahreddin er-Râzî, *Muhassalu efkari'l-mütekaddimin ve'l-müteehhirin mine'l-ulema (Kelama Giriş)*, trc. Hüseyin Atay (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1978), 248-253.

¹³⁶ İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 13/295-296; 14/166.

¹³⁷ İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Hadâik*, 10/107-161; Kohlberg, "İmâmiyye Fıkında İmâmî Olmayan Müslümanlar", 206.

¹³⁸ Meclîsî, *Biharü'l-envâr*, 8/368; Humeynî, *Tahâre*, 3/457; Necefî, *Cevâhiru'l-keâm*, 6/102;.

kimsenin cehenneme gideceğine dair bir kanaatin serd edilmesi esasında beklenen bir hükümdür.

3.6. Nâsibînin Katli

Yukarıda Nâsibîleri tekfir etmek ve onları ebedi azaba müstahak görme konusundaki yaklaşımlarına yer verilen Şîa mensuplarının ulaştıkları vahim neticeler burada sona ermemektedir. Tıpkı yanlış iliklenen ilk düğmeyi takip eden düğmelerin hiçbirisinde doğru deliğe isabet edilemeyeceği gibi başta ihdas edilen mesnetsiz itikadî esasların başka sıkıntıları beraberinde getireceği aşikârdır. Nitekim tekfir ve cehennemde ebedi kalma meselesi uhrevî bir meseledir. Sonuçları hep birlikte ahiret âleminde müşahede edilecektir. Aynı zamanda dünyevî anlamda kimseyi ilgilendirmeyen bir husustur. Fakat Şîilerin Nâsibî olduğunu ileri sürdükleri birinin tekfiri ardından öldürülmesine yönelik ulemadan fetva talepleri ve ulemanın da öldürmeye meşru bir sınır çizmeye çalışan basiretsiz yaklaşımları gerçekten ürperticidir. Zira toplumsal ve sosyal huzuru bozmayı amaçlayan bir fetva niteliğinde olan Nâsibînin kanını dökmeyi helal kabul etmenin teşvik ediliyor olması ıslahın yerine ifsadı tercih eden bir anlayışın ürünü olsa gerektir.

Şeyh Sadûk, İmâmiyye Şîası'nın dört temel kaynağından birisi kabul edilen İmâm-ı Ca'fer'e:

“-Nasibinin öldürülmesi konusunda ne dersin?” diye sordum. İmâm-ı Ca'fer:

“-Nâsibînin kanı helaldir yapabilirsen onun üzerine bir duvar düşür, ya da onu denize at” dedi.

“-Malını alabilir miyim?” diye sordum. O da “helaldir alabilirsin” dedi.¹³⁹

Âyetullah Humeynî de, küfrüne hükmettiği Nâsibîlerin ve Hâricîlerin bazı durumlarda öldürülmesinin vacip olduğuna işaret etmektedir.¹⁴⁰ Ancak vacip olduğunu söylediği durumların hangi haller olduğu konusuna açıklık getirmemektedir. Humeynî'nin Nâsibîyi öldürmenin vacip olduğu fetvasını vermesine rağmen meseleyi kısmen kapalı bir halde bırakmanın hîn-i hacette inkârının kolay olması nedeniyledir. Yani bir tür takıyye kastıyla olsa gerektir. Muhtemeldir ki özel sohbetlerde detaylar paylaşılyordur.

Yine doğrudan Nâsibîler konusu üzerine yazılan bir eserde "bir mü'minin Nâsibî olan birini öldürmesinin hükmü nedir" şeklinde bir başlığa yer verildiği görülmektedir. Esasında sorunun cevabı sorunun kendisinden anlaşılmaktadır. Lakin ayrıca ifade etmek gerekirse "öldürenle ölen arasında iman açısından bir denklik olmadığı gerekçesiyle Nâsibîyi öldüren kimseye kısasın uygulanmamasına hükmedilmekte, konu sadaka yahut diyetin gerekip gerekmediği gibi tali hususlar eşliğinde ele alınmaktadır.¹⁴¹ Bunların dışında da Şîî kaynaklarda mezhepleri dışındaki muhaliflerin kanlarının ve mallarının kendilerine helal olduğu hükmü yer

¹³⁹ Ali el-Kerîmî, *ed-Dürrü'l-menzûd fî ahkâmi'l-hudûd (takrîrât-ı Muhammed Rıza el-Kelbâkânî)*, 1. Bs (Kum: Dâru'l-Kurani'l-Kerîm, 1414), 2/252.

¹⁴⁰ Humeynî, *Tahâre*, 3/458.

¹⁴¹ Muallim, *en-Nusb ve'n-nevâsib*, 622 vd.

almaktadır.¹⁴² Çünkü onlara göre Nâsıbîler, Yahudi, Hristiyan ve Mecûsîlerden daha şerhilerdir.¹⁴³ İmanla ilişkili yorumlanan ayetler açısından her türlü dinî ve uhrevî menfaatten yoksundurlar.¹⁴⁴

SONUÇ

Nâsıbe kavramına ilişkin yapılan tahlillere bakıldığında Şîa dışında kalan gerek Sünnî gerekse Mu'tezilî anlayışı temsil eden müelliflere göre Hz. Ali'ye karşı düşmanca bir tavır takınanlar hakkında kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu anlamı itibariyle Sünnîlerin Hz. Ali'ye böyle yaklaşanlara karşı duruşu itibariyle Şîa ile paralel bir yaklaşımı benimsediğini söylemek mümkündür.

Şîa'nın özellikle de İmâmiyye koluna bağlı bilginlere göre ise Hz. Ali başta olmak üzere Ehl-i beyt'e ardından tüm İmâmiyye Şîa'sına muhalif olan herkes Nâsıbîdir. Yalnız Nâsıbî ifadesi Şîa nezdinde sıradan bir tesmiyeden çok daha öte anlamlar ihtiva etmektedir. Bu adlandırma müstakillen kelâmî ve hukukî nice problemleri de beraberinde getirmektedir. Küfür, şirk, necis olma, arkasında namaz kılınmama, cenaze namazında dua yerine lanet okuma, fırsat bulunca iz bırakmadan öldürülmesinin meşruiyeti, diyet olarak karşılığının daha az olduğu, evliliğin caiz olmadığı gibi pek çok itikadî ve amelî konunun malzemesi durumundadır. Çünkü onlara göre İslâm'ın açık, sabit ve kesin bir zarureti olan İmâmet akidesini ve bu çerçevede on iki imamın tamamını benimsemeyen kimse, dinin namaz oruç gibi diğer temel rükünlerinden birisini hatta nübüvveti ve bütün peygamberleri inkâr etmiş gibidir. Bu kapsamda değerlendirilen bir Nâsıbî de onlara göre tabiatıyla iman nimetinden mahrum olup ebedi olarak cehennemliktir. Öyle ki Şîa'ya göre birisine Nâsıbî demek, kâfir ya da müşrik demekten daha aşağılayıcı ve daha ağır bir ithamdır. Ya da Yahudi ya da Hıristiyan olmak Nâsıbî olmaktan daha ehven bir durumdur.

Mamafih Hz. Ali ve Ehl-i beyt'e açık bir şekilde düşmanlık yapan, onlara lanet okuyan ya da onları tekfir eden bir zümre varsa şayet, onlar için bu tür nitelendirmelerin yapılması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak Şîî müelliflere göre Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e muhabbet beslemek dahi Nâsıbî olarak nitelendirilmek için yeterlidir. Zira onlara göre bu tavır dahi Hz. Ali'nin hakkının gasp edildiğine göz yummak ve razı olmak şeklinde değerlendirilmiştir. Böyle birisi de Nâsıbî, dolayısıyla kâfir ve müşriklerden daha murdar olarak nitelendirilmiştir. Hâlbuki Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i sevmenin Hz. Ali düşmanlığıyla ilişkilendirilmesinin, aklî ve vicdani hiçbir temeli yoktur. Böyle bir nitelendirmenin tarihî gerçeklerle bağdaşmadığı gibi son derece ideolojik bir iddia olduğu da açıktır. Zaten konuya değinen sınırlı sayıdaki Sünnî bilgin de kendilerinin Nâsıbî olmadıklarını ve Rafizîlerden olduğu gibi Nâsıbîlerden de berî olduklarını ifade etmektedirler.

Ayrıca Şîa'nın Nâsıbe ile kastettiği grupların içerisinde Hz. Ali'ye düşmanlık denilince ilk akla gelen fırka olan Hâricîlerin yer almaması ilginçtir. Nitekim Şîî

¹⁴² Şâfi'î, *Mevkıfu's-Şîa*, 157.

¹⁴³ Şâfi'î, *Mevkıfu's-Şîa*, 157-159.

¹⁴⁴ İbn Şehrâşûb (ö. 588/1192), *Mesâlibü'n-nevâsib*, 1/270 vd.

müelliflerin fert fert Nâsıbîlerin kim olduklarına yönelik iddiaları ve söz konusu fırkanın yoğun olarak hangi şehirlerde yaşadıklarına yönelik tespitleri dikkatle incelendiğinde maksatları ortaya çıkmaktadır. Zira Şiîlerce Nâsıbî addedilen kişilerin neredeyse tamamı Sünnîlerden oluşmakta, Hâricîliğin sembol isimlerine temas edilmemektedir. Yine Nâsıbî beldeler başlığı altında Mekke-Medine başta olmak üzere Endülüs, Isfahan, Harezmi, Rey, Şam, Sicistan, Musul gibi zaman içerisinde çoğunlukla Sünnîlerin hâkim olduğu bölgelere yer verilmekte; buna karşılık Yemâme, Hadramut, Yemen, Taif, Umman, Kuzey Afrika, Bahreyn gibi Hâricî nüfuzun süregeldiği yerlere temas edilmemektedir. Bu tespit meselenin Hz. Ali ve Ehl-i beyt düşmanlığından öte bir anlam taşıdığını göstermesi açısından önemlidir.

Öte yandan Şîa'nın Sünnîleri Hz. Ali ve Ehl-i beyt'ine buğzedenler olarak gösterme çabasının ardından meseleyi fikhın konusuna dönüştürüp Ehl-i sünnet'e mensup Müslümanlara gayr-i müslim muamelesi yapmanın en büyük zararı esasında kendilerinin de mensup olduğunu iddia ettikleri din olan İslam'adır. Nitekim Ali Şeriatî'nin ikazları da bu yöndedir.

Buna karşın Ehl-i sünnet'in kapsayıcı ve kuşatıcı yaklaşımı tarih boyunca olduğu gibi bugün de sürmektedir. Bu doğrultuda yazılan eserlere bakıldığında genel olarak mezhepler arasındaki yorum farkları dolayısıyla hiçbir muhalif fırkanın mensubuyla evlenilemeyeceği, kestiğinin yenmeyeceği, kâfir ya da müşrikten daha necis olacağı gibi dışlayıcı bir dilin tercih edilmediği söylenebilir. Bu minvalde bazı argümanlarla karşılaşılsa bile neticede ehl-i kıblenin tekfir edilmeyeceği şeklinde ilkesel bir tutum ve tavır içinde hareket ettiklerini dikkate almak gerekir.

KAYNAKÇA

- Ağırkaya, Güven. "Ehl-i Sünnet Tesmiyesinin Mezhebi Tefsirlerdeki İzdüşümleri". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020): 873-898.
- Ali el-Kerîmî. *ed-Dürrü'l-menzûd fî ahkâmî'l-hudûd (takrîrât-ı Muhammed Rıza el-Kelbâkânî)*. 1. Bs. Kum: Dâru'l-Kurani'l-Kerîm, 1414.
- Âl-i Usfûr el-Bahrânî, Hüseyin b. Muhammed. *el-Mehâsinü'n-nefsâniyye fî ecvibetü'l-mesâilü'l-Horasâniyye*. 1. Bs. Dâru'l-Levâbi' li't-Tahkîk ve'n-Neşr, 1439.
- Amilî, İbnü'l-Hür Muhammed b. Hasan b. Ali el-Meşgari Hür. *Vesailü's-Şîa ila tahsili mesaili's-şeria*. Thk. Abdürrahim Rabbanî Şirazi. 6. Bs, 20 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1983.
- Bağdâdî, Ebû Mansur Abdülkahir b. Tahir b. Muhammed Temimi Abdülkahir. *el-Fark beyne'l-fırak ve beyanü'l-firkati'n-naciye minhum*. 2. Bs. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1977.
- Cezâirî, Nimetullah. *el-Envâru'n-nu'mâniyye*. Thk. Muhammed Ali el-Kâdı Tabatabâî. 1. Bs, 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî el-Matbûât, 2010.
- Cübbâî, Ebû Ali. *Kitâbü'l-Makâlât*. Trc. Özkan Şimşek - A. İskender Arıca - Yusuf Arıkaner. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019.

- Çayıroğlu, Yüksel. "Ehl-i Sünnet ile Şîa Arasındaki Temel İhtilaf Noktaları". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2003), 199-243.
- Ebû Hanîfe. *el-Fıkhü'l-ekber*. Mektebetü'l-Furkân, İmârâtü'l-Arabiyye, 1419.
- Eskî, Duran. "Bir Mezhepler Tarihi Kaynağı Olarak Fıraku'l-Müfterika". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 11/1 (30 Haziran 2018), 147-176.
- Ethem Ruhi Fiğlalı. "Hâricîler". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 175-178. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Gümüşoğlu, Hasan. *İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi*. 10. Bs. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2018.
- Hânsârî, Mirzâ Muhammed Bâkır el-Musevî el-İsfehânî. *Ravzâtü'l-cennât fi ahbâri'l-ulemâ-i ve's-sâdât*. 8 Cilt. Tahran: Mektebetü İsmâiliyyan, 1390.
- Humeynî, Ayetullah Ruhullah b. Mustafa. *Tahrirü'l-vesile*. 1. Bs, 2 Cilt. Kum, İran: el-Matbaatu'l-Adâb, 1390.
- Humeynî, Ayetullah Ruhullah b. Mustafa Humeyni Musevi. *el-Hükümetü'l-İslâmiyye*. 2. Bs. y.y., 1389.
- Humeynî, Ayetullah Ruhullah b. Mustafa Humeyni Musevi. *Kitâbü't-tahâre*. 1. Bs, 4 Cilt. Tahran: Müessesetü Tanzîm ve Neşr-i Âsârî'l-İmâm Humeynî, 1421.
- Irâkî, Abdullah b. Hasan. *Fıraku'l-müfterika beyne ehli'z-zeyğ ve'z-zenâdika*. Thk. Yaşar Kutluay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1961.
- İbn Bâbeveyh (ö. 329/940), Alî. *Fıkhü'r-Rızâ*. Thk. Müessesetü Âl-i Beyt. 3. Baskı. Beyrut: yy, 2010.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî. *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, t.y.
- İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim. *Lisânu'l- 'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr-u Sadır, 1414.
- İbn Şâhin, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman el-Bağdâdî. *Şerh-u mezahibi ehli's-sünne*. Thk. Adil b. Muhammed. 1. Bs. Kahire: Müessesetu Kurtuba, 1415.
- İbn Şehrâşûb (ö. 588/1192), Ebû Ca'fer Reşîdüddîn Muhammed b. Alî es-Serevî. *Mesâlibü'n-nevâsib*. 1. Bs, 3 Cilt. Bağdat: Vüzâratü's-Sekâfeti'l-Irâkiyye, 1436.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. *Minhacü's-sünneti'n-nebeviyye*. Thk. Muhammed Reşad Sâlim. 9 Cilt. Riyad: Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1986.
- İbn Usfûr el-Bahrânî, Yûsuf b. Ahmed b. İbrâhîm ed-Dirâzî. *el-Hadâiku'n-nâzıra fi ahkâm'l-itreti't-tâhira*. 25 Cilt. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1944.
- İbnü'l-Vezir, Ebû Abdillâh İzzüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Alî. *el-Avâsım ve'l-kavâsım fi'z-zeb an sünneti Ebi'l-Kâsım*. Thk. Şuayb el-Arnaut. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- İsfahânî, Ebü'l-Ferec. *Mekâtilü't-tâlibiyyîn*. Nşr. Seyyid Ahmed Sakr. Beyrut: Dâru'l-Marife, t.y.
- İsferâyinî, Ebü'l-Muzaffer. *et-Tebisîr fi'd-din ve temyizü'l-fırkati'n-naciye ani'l-fıraki'l-hâlikin*. thk. Kemal Yusuf el-Hût. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1403.

- Kohlberg, Etan. "İmâmiyye Fıkında İmâmî Olmayan Müslümanlar". *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Trc. Hanefi Şahin 1/2 (10 Aralık 2014), 199-207.
- Kummî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh. *el-i'tikadât*. 3. Bs. Kum: Müessesetü'l-İmâmî'l-Hâdî, 1389.
- Meclîsî, Muhammed Bakır b. Muhammed Taki b. Maksud Ali. *Biharü'l-envari'l-câmia li-düreri ahbari'l-eimmeti'l-ethar*. Kum: Müessesetü İhyâi'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1388.
- Mestçizâde, Abdullah b. Osman b. Musa Efendi. *el-Mesalik fi'l-hilafiyat beyne'l-mütekellimin ve'l-hükema*. thk. Seyyit Bağçevan. İstanbul, Beyrut: Dâru Sâdır, 2007.
- Muallim, Muhsin. *en-Nusb ve'n-nevâsib*. Beyrut: Dâru'l-Hâdi, 1997.
- Necefi, Muhammed Hasan. *Cevâhiru'l-keâm fi şerh-i şerâi'l-İslâm*. 44 Cilt. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 1434.
- Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Hâkim - Mustafa Abdülkâdir Atâ. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. Nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: yy, 1990.
- Öz, Mustafa. "Nâsibe". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 393-394. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Pezdevî, Ebu'l-Yusr Muhammed. *Usulî'd-Din (Ehl-i Sünnet Akaidi)*. trc. Şerafettin Gölcük. 2. Baskı. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1988.
- Râzî, Fahreddin. *Muhassalu efkari'l-mütekaddimin ve'l-müteehhirin mine'l-ulema (Kelama Giriş)*. trc. Hüseyin Atay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1978.
- Soyal, Fikret. "Murtakib Al-Kabîra (Cardinal Sinner) and Takfir (Excommunication) from the Perspective of Ibn Hâzım: A Political and Theological Review [İbn Hâzım Perspektifinden Büyük Günah ve Tekfir: Politik ve Teolojik Açından Bir Değerlendirme]". *Ulum Dini Tetkikler Dergisi* 2/1 (2019). <https://doi.org/10.5281/ZENODO.3355738>.
- Şâfi'î, Abdülmelik b. Abdurrahman. *Mevkıfu's-Şîatü'l-İmâmiyye min bâkî fıraki'l-Müslimîn*. Mısır: Mektebetü'r-Rıdvân, 2005.
- Şehristânî, Abdülkerim. *el-Milel ve'n-nihal*. 3 Cilt. Kahire: Müessesetü'l-Halebî, t.y.
- Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî. *Siyer-i a'lâmi'n-nübelâ*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Şeriati, Ali. *Ali Şîası Safevî Şîası*. 1. Bs. Ankara: Fecr, 2009.
- Tabatabâî, Muhammed Kazım b. Abdülazim el-Yezidi. *el-Urvetü'l-vüska*. 2 Cilt. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, t.y.
- Ticânî, Muhammed. *eş-Şîa hüm ehlü's-sünne*. London: Müessesetü'l-Fecr, t.y.
- Turayhi, Fahreddin b. Muhammed b. Ali en-Necefi. *Mecma'u'l-bahreyn*. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-Tarihi'l-Arabî, 2007.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen b. Alî. *en-Nihaye fi mücerredî'l-fikh ve'l-fetava*. 3. Bs. Beyrut: Dâru'l-Küttâbî'l-Arabî, 1400.

- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen b. Alî. *Tehzibü'l-ahkâm fi şerhi'l-Mukni'a*. Thk. Ali Ekber el-Gaffârî. 1. Bs, 10 Cilt. Tahran: Dâru'l-Kütübî'l-İslamiyye, 1385.
- Tüsterî, Seyyid Nurullah b. Şerefüddin el-Mer'âşî. *Mesâibü'n-nevâsib fi'r-reddi ala nevâkızı'r-ravâfiz*. 2 Cilt. Kum, İran: Dalile ma, 1426.
- Uyar, Mazlum. "İbn Usfûr el-Bahrânî". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20: 430-431. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Watt, W. Montgomoery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. Trc. Ethem Ruhi Fığlalı. İstanbul: Şa-to Yayınevi, 2001.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Ebû Şekûr es-Sâlimî". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ek-1: 374-377. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Zemahşerî, Carullah Mahmûd b. Ömer. *Esâsü'l-belâğâ*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998.